

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Kultureel Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent V.Z.W.

Redactie-adres : Sint-Lievensdoorgang 1, 9000 Gent

10de Jaargang nr. 1

15 januari 1981

Ere-voorzitter : J. Tytgat, ere-notaris

Voorzitter : G. Hebbelynck

Onder-Voorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe

Penningmeester : A. Verbeke

Ruildienst : Van Geluwe-Eggermont A., Maïsstraat 235, Gent

Secretariaat : Maïsstraat 235

Postrekening : 000-105.04.73-60 - Heemkundige en Historische

Kring Gent, Koggestraat 14, Gent

Lidgeld : 250 fr. per jaar.

INHOUD

Gent in 1873	3
Een Vlaming, Polydoor De Keyser, wordt Lord Mayor of London	28
Het Manneken-Pis van Gent	43
Bibliografie	59
Vraag en Antwoord	59

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatie-
centrum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus, Groot Be-
gijnhof, huis nr. 46, Sint-Amandsberg : elke zondag van 10 tot 12
uur (uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus.

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage.

Uitgegeven met de steun van het stadsbestuur van Gent en van het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

WAARDE LEDEN,

Meer dan duizend leden hebben reeds hun bijdrage voor 1981 gestort. Aan al deze leden : hiervoor onze oprechte dank. Aan de achterblijvers durven we vragen hun bijdrage - TWEEHONDERD VIJFTIG FRANK - nog te storten in januari. Het maart-nummer zal enkel gezonden worden aan de leden, die hun leesgeld voor 1981 betaald hebben.

Op WOENSDAG 28 JANUARI om 20 UUR in de Conferentie-zaal E.G.W.-Bedrijven, Graaf van Vlaanderenplein 31 Gent voordracht door de heer M. Steels over "Het Leven van Emiel Moyson".

GENT IN 1873

De aandacht van de Gentse kranten gaat in 1873 naar twee problemen : het kerkhofprobleem en de verbetering van het kanaal van Terneuzen. Vanaf 1 januari lezen we bijna dagelijks artikels in de katholieke en liberale kranten over het kerkhofvraagstuk. Le Bien Public noemt het nieuw kerkhof "le charnier communal, het Loriaskerkhof (= Fr. Laurent), het geuzenkerkhof". Begin januari zendt het "Comité central pour la défense des cimetières catholiques et de la liberté de la sépulture religieuse" een protest aan de burgemeester. Dit protest is ondertekend door de pastoor van St.-Jacobs De Vos, kanunnik Meganck, de deken van St.-Pieters D'Hoop, de pastoor van St.-Jozef Joos, baron della Faille, senator Jozef de Hemptinne, graaf d'Alcantara, ridder J. B. de Ghellinck d'Elseghem, Casier-Legrand, P. G. Jansens, V. Cooreman, Alfred de Kerchove, L. Boddaert, secretaris van het bisdom. In de Sint-Jozefskring houdt vicaris Verschuereen een voordracht over het kerkhofprobleem; Jozef de Hemptinne houdt een voordracht over hetzelfde onderwerp in de Burgerskring. Een afvaardiging van het Comité central wendt zich tot de gouverneur om zijn tussenkomst te vragen. Een Gentse afvaardiging wordt ook ontvangen door de minister van Binnenlandse Zaken Delcour. De minister antwoordt, dat hij het in principe eens is met het Comité central, maar "Cependant le conseil des ministres n'a pas encore délibéré sur la question et se réserve naturellement le droit de la poser et de la résoudre au moment le plus opportun". Het Comité komt ook tussen bij de minister van Justitie M. de Landsheere. Le Bien Public opent een inschrijving voor de begrafenis van de Gentse armen op een gewijd kerkhof. Einde januari richt het Comité zich tot de Gentse parlementairen. Ze zijn het eens met de opvattingen van het Comité, maar "il s'agit ici d'une question de principe et de liberté religieuse. Quant aux moyens de faire triompher cette juste cause nos mandataires tout en réservant les prérogatives du gouvernement et leur propre liberté ont promis de s'intéresser activement à nos griefs". Op de Brugse poort werd een St.-Jozefsgilde voor de begrafenis van de armen opgericht. Op 29 januari hield G. Verspeyen een voordracht over de kerkelijke begrafenis in de Katholieke Kring onder het voorzitterschap van de bisschop. Begin februari richtten de katholieke dames een schrijven aan de koningin : "Daignez donc Madame, au nom des pauvres, employer votre auguste influence afin que les mesures administratives qui ont amené ce pénible état de choses, soient rapportées et que les catholiques gantois obtiennent justice".

NIEUWJAARWENSCH
AAN DE INWONERS DER STAD GENT
door hunne nederige dienaren
DE LANTAARN-AANSTEKERS

Ik kome wenschen
Aan alle menschen
'T jaar vol geluk
Bevrijd van druk.

Alle dagen
Door wind en vlagen
Doe ik mijn plicht
Met 't schoone licht

1873

Steendr. Ph. Choquet, 'Pixer' n. str. 57.

De liberale kranten, in het defensief gedrongen, behandelen het probleem op een meestal ironische toon en schenken minder aandacht aan een principiële behandeling.

Begin juni als gevolg van een petitie van de Gentse katholieken aan het parlement, wordt het probleem in de senaat behandeld door Casier-de Hemptinne. Hierop bemerkt de liberaal Dolez : "Il est regrettable qu'on ne fasse pas partout ce qui se fait à Mons, où le clergé bénit les fosses; cela fait disparaître toute cause de difficultés". Het blijkt, dat ook te Luik en te Doornik deze oplossing zou worden toegepast. Maar hierop antwoordt Casier : "Il y a en effet quelques villes qui font exception, mais nous autres catholiques nous demandons que l'on généralise la règle et non pas l'exception".

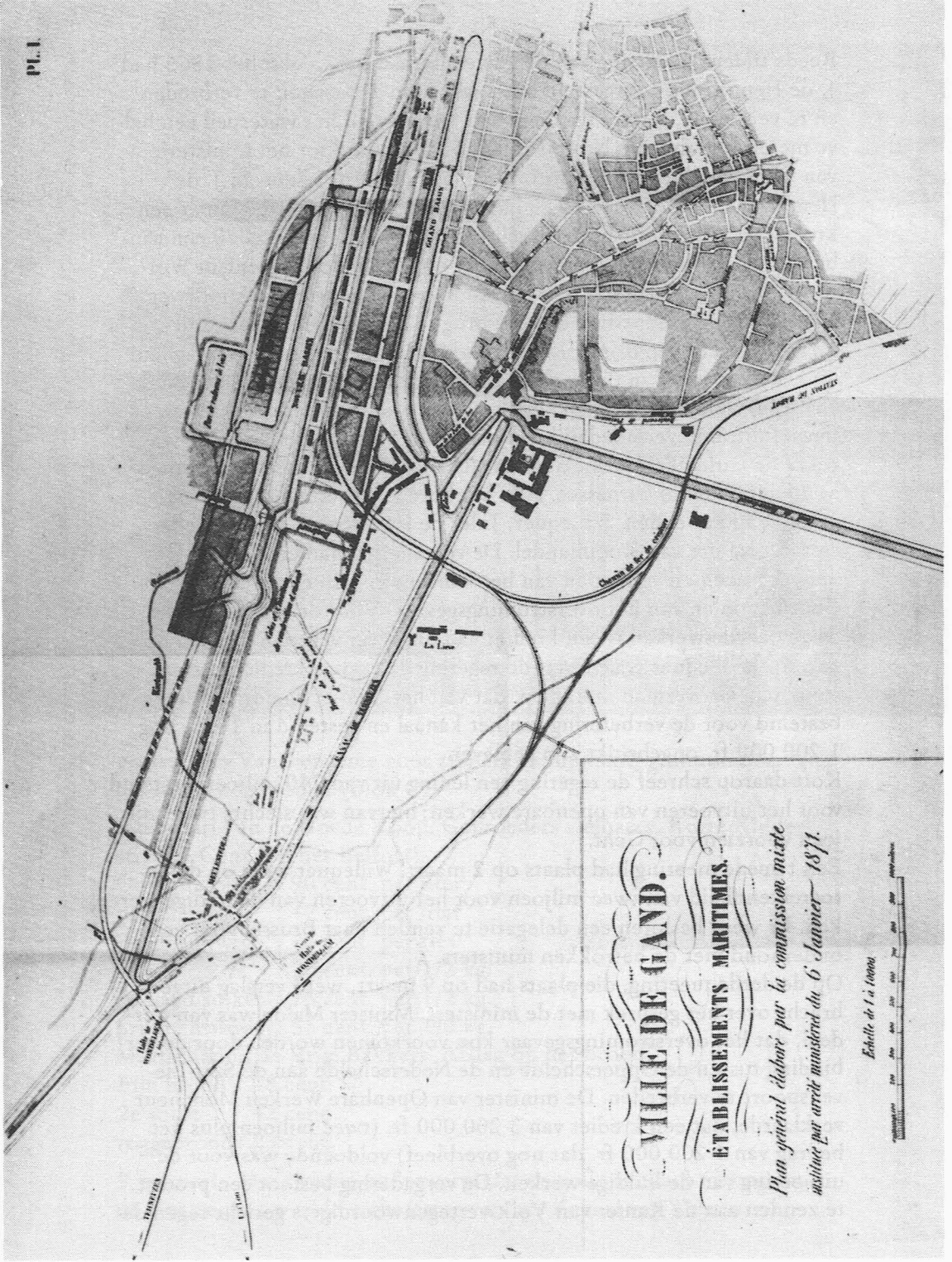
Het blijkt echter, dat op het nieuw kerkhof slechts weinig begrafenissen plaats hebben. Tussen 1.1.1873 en 30.6.1873 stierven in de parochies, die vroeger gebruik maakten van het oude kerkhof in de De Smetstraat 473 volwassenen; hiervan werden slechts 57 op het nieuw kerkhof begraven, de overige 416 werden begraven buiten de stad. Intussen was het kerkhof te Sint-Amandsberg vergroot. Op 13 oktober werd de grond ter vergroting van het kerkhof te Mariakerke in aanwezigheid van de burgemeester van Mariakerke Adolphe Kervijn d'Oudt Moereghem plechtig door de bisschop gewijd. (zie verslag Le Bien Public van 15.10.1873).

Is de toon van Le Bien Public waardig, dit is niet altijd het geval voor de volksweekbladen. Zo spreekt De Vlaamsche Leeuw van het "hondenkerkhof". Op 5 januari schrijft dit weekblad : "Twee burgers op Akkerghem, de lijkwagen ziende voorbijrijden : - Jan : Ziedaar nog eene brok voor de burgemeester - Pier : Is 't misschien 'nen moordenaar ? Hij mag ze hebben."

4 januari : Sedert dinsdagavond is de wijk van het Spanjaardkasteel bevlagd bij gelegenheid van de tijding, dat de kerk van de H. Macharius tot een hulpparochie van Sint-Jacobs is verheven.

6 februari : Te Gent overleed beeldhouwer Antoon Van Eenaeme. Hij werd geboren te Gent in 1827. Van Eenaeme vervaardigde onder meer de borstbeelden van Gustaaf Callier, van Guislain en van baron Jules de Saint-Genois, de grafmonumenten van Prudens Van Duyse en van Van Peene, de prachtige predikstoel van de kerk van Vinderhoutte en de fronton boven de ingangspoort van het nieuw kerkhof. Na een mis in de Sint-Michielskerk werd Van Eenaeme begraven op het nieuw kerkhof.

Isidoor Dubrucq, leerling van Van Eenaeme, zal de fronton op de poort van het nieuw kerkhof voltooiën. Dubrucq werd ook belast met het

VILLE DE GAND.
ÉTABLISSEMENTS MARITIMES.

Plan général élaboré par la commission mixte
instituée par arrêté ministériel du 6 Janvier 1871.

Echelle de 1 à 10000

miskening van de wettige belangen van de bevolking van de valleïën van Schelde en Leie.

De vierde meeting had plaats op het stadhuis op 15 maart. Een vijfde meeting volgde op 6 april. Het probleem werd natuurlijk ook behandeld in de gemeenteraad. Op 21 april keurde de gemeenteraad het rapport van de "Commission spéciale pour l'étude des diverses questions relatives à l'extension des établissements maritimes de la ville" goed. In het ontwerp opgesteld door het Ministerie van Openbare Werken was voorzien een nieuw dok van 120 meter op 1100 meter aan te leggen in de Oostakkerse meersen op 270 meter afstand van het bestaande Handelsdok. De stedelijke commissie was van oordeel, dat vooraf de voorhaven moest verbreed worden. Op 9 juni werd besloten, dat een afvaardiging van de gemeenteraad samen met een afvaardiging van de Handelskamer zich zouden wenden tot de minister.

De zesde meeting had plaats op 15 juni : door het Comité van de meeting zal een protest gezonden worden aan de koning.

Bij de verdediging van de Gentse Haven waren de liberalen in het offensief. De volksvertegenwoordigers van het arrondissement Gent, die allen tot de conservatieve partij behoorden, dit sedert de verkiezingen van 1870, zagen in, dat de houding van de katholieke regering nadelig kon zijn voor hun kiesbelangen en wisten te bekomen, dat tegen de wil van de minister door de Kamer een krediet van vijf miljoen werd gestemd voor de verbetering van het kanaal van Terneuzen.

Reeds op 7 maart had Het Vlaemsche Land geschreven : "Men poogt te Gent de openbare denkwijze op te ruïen met de zaak van de vaart van Terneuzen. Eenige baantjesslidders houden meetings en beweren dat het gouvernement niets verricht om de scheepvaart op het kanaal te verbeteren en tevens het gevaar van overstromingen te verminderen".

En op 12 juni schreef dezelfde krant : "De zaken zijn zoo ver gekomen, dat een weigering den slechtsten indruk te Gent zou doen. Onze politieke tegenstrevers zouden niet verzuimen om het gouvernement en de meerderheid hatelijk te maken. Dus moeten onze vrienden de uiterste pogingen aanwenden om voldoening te bekomen".

Ook De Vlaemsche Leeuw vermoedt, dat in verband met het Kanaal van Terneuzen gedacht wordt aan de verkiezingen in 1874. Het weekblad schrijft op 16 maart : "Doctrinaire comedianten, gij wilt nu op de planken van Parnassus komen zeggen, dat er aan Gent onrecht gedaan wordt. Huichelarij, meester Groverman. Baantjesslidders, meester Willequet. Schaverdijnerij, meester Guequier."

Tussen het stemmen van een krediet en de uitvoering van de werken ligt natuurlijk nog een lange weg.

De stedelijke harmonie zal tussen 1 april en 30 september vijf concerten per week geven : op de Kouter op zondag van 12 tot 13 uur en op woensdagavond van 8 tot 9 1/2 uur. De drie overige concerten worden gegeven in de namiddag op zondag, maandag en donderdag in de Dierentuin of in het Casino. Van 1 november tot 31 maart is er op zondag een concert in het Casino.

12 maart : In de gemeenteraad is er een discussie over het bas-reliëf op de poort van het nieuw kerkhof. Schepen Wagener geeft de volgende uitleg : "Il fallut exprimer un sentiment ou une idée. Qu'est-ce qu'un cimetière ? C'est un lieu de repos pour les morts. Au sujet de la mort il y a des théories diverses, mais la plus généralement acceptée est incontestablement celle qu'après la mort il y a encore une autre existence. Le sculpteur s'est donc placé dans l'hypothèse d'une vie future. Une seconde idée généralement admise c'est la différence essentielle qu'il y a entre le bien et le mal. Nous sommes disposés à croire qu'un être souverainement juste et puissant rétablira dans un autre monde l'harmonie si fréquemment troublée sur la terre entre la vertu et le bonheur, entre le vice et la peine. Quel sera maintenant le dispensateur de ces peines et de ces récompenses ? Dieu, c'est-à-dire un esprit. Il y a donc fallu prendre une des formes plastiques de la Divinité les plus généralement adoptées. Quelle est-elle ? C'est le Christ, Dieu séparant les bons des méchants, dans le sens d'une distinction entre le bien et le mal au delà de la tombe".

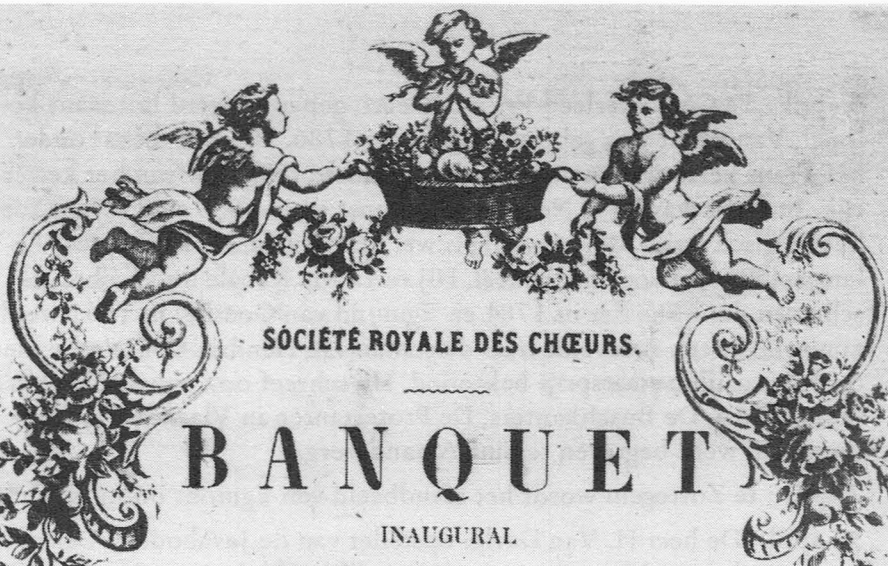
Zo kennen we de betekenis van het bas-reliëf".

12 maart : Het dividend van de aandelen van de Bank van Vlaanderen bedraagt 50 frank per aandeel van 500 fr.

15 maart : De nieuwe vergrote lokalen van de Koormaatschappij worden ingehuldigd met een banket. De heer de Maere, voorzitter, bracht een heildronk aan de koning, ere-voorzitter van de maatschappij en aan de burgemeester.

26 maart : De Zusters der Armen zijn uit Frankrijk aangekomen te Gent en hebben hun intrek genomen in een huis op de Sleepstraat.

Zondag 30 maart : De koning en de koningin openen de vijfjaarlijkse floralien. De G. van Gent vraagt de aandacht voor de 600 m² bloeiende azalea's, de 1000 m² palmbomen, voor de hyacinten, tulpen, rodoendrons en camelia's. Er waren 739 mededingers. De toegangsprijs bedroeg : zondag en maandag : 5 fr., dinsdag 3 fr., woensdag 2 fr., donderdag 1 fr., vrijdag en zaterdag 50 cent. en zondag 6 april 20 cent. De vorsten brachten ook een bezoek aan de wintertuin van de burgemeester; daarna woonden ze een banket in de opera bij.

SOCIÉTÉ ROYALE DES CHŒURS.

BANQUET

INAUGURAL

Du 15 Mars 1872.

MENU.

Darce de saumon, sauce aux capres.

Filet de bœuf à la chevalière.

(TOAST.)

Jambon au vin de Madère.

(TOAST.)

Chapons rôtis et salade.

(TOAST.)

Gâteaux à la crème.

Fruits et Dessert.

VINS.

BORDEAUX.	{	S ^t Estèphe	2-50.
		S ^t Julien, vieux	3-50.
		Château Margaux	5-00.
CHAMPAGNE.	{	L. Roederer, carte blanche.	10-00.
		Pommery et Greno, id.	9-00.
		Mûmm, id.	9-00.
		Moët et Chandon	8-00.
		De Venoge, Sillery	6-00.

Menu servi par la maison Wallen, à Gand.

6 april : Te Gent overleed Fr. Van Geert, gepensioneerd luitenant kolonel. Van Geert was geboren te Gent in 1786. Hij nam dienst onder het Frans bestuur en nam deel aan de laatste veldtocht van het keizerrijk. In 1814 was hij in Nederlandse dienst en in 1830 trad hij toe tot het Belgisch leger. Merkwaardig is wel, dat deze militair een grote belangstelling had voor het toneel. Hij vertaalde *Kabale und Liebe*, geschreven door Schiller in 1784 en Egmond van Goethe. In 1861 werd zijn toneelwerk *Artevelde* naar de roman van Hendrik Conscience met de driejaarlijkse staatsprijs bekroond. Hij schreef ook enkele historische drama's, o.a. *De BuschkanTERS*, *De Protestanten in Vlaanderen*, *Montigny*. Hij werd begraven te Sint-Amandsberg.

7 april : te Zottegem wordt het standbeeld van Egmont onthuld.

10 april : De heer H. Van Daele, opsteller van de *Javabode* te Batavia, heeft aan het stadsbestuur een som van 300 gulden gezonden als opbrengst van de inschrijvingen in zijn blad geopend ten voordele van de Gentse slachtoffers van de overstromingen.

14 april : Volgens de *Gazette van Gent* schenkt het bereiden van konijnenhuiden werk aan een tweeduizend werklieden. Deze huiden worden naar Amerika, Frankrijk en Rusland verzonden. In de *Wegwijzer* voor 1873 vonden we een negen firma's *Vellenbereiders* en *Ververs*. De *Volkskeuken* op het Sint-Veerleplein kent succes. Van 3 tot 31 december 1872 (= 29 dagen) werden verkocht :

31 804 volledige eetmalen, 711 560 liter soep plus nog 78 930 l. soep verkocht per halve liter, 135 030 eetmalen (vlees, groenten, aardappelen, 67 850 porties brood 45 580 liter bier. De totale ontvangsten bedroegen 141 237 frank.

21 april : De gemeenteraad keurt het rapport opgesteld door de "Commission spéciale pour l'étude des diverses questions relatives à l'extension des établissements maritimes" goed. Het is een verandering van het plan opgesteld door de gemengde commissie opgericht bij M. Besluit van 6 januari 1871. Het voornaamste punt is wel, dat de voorrang gegeven wordt aan de uitbouw van de Voorhaven, waterweg die thans enkel dient als toegang tot het Handelsdok.

30 april : Er woedde een brand in het Sint-Amandusinstituut. Het torentje stortte in en het inwendige van de kapel leed veel schade. De eerste steen van deze kapel werd gelegd in 1480. Ze werd herbouwd in de 17e eeuw en bekroond met een zwierig torentje in hout. Het altaar werd geplaatst in 1719 deels in hout deels in marmer. De kapel was een deel van het *Cellebroedersklooster*, die een der zeven werken van barmhartigheid beoefenden : de doden begraven. De *Gazette van*

Gent verwijst naar een kroniekschrijver uit de 17e eeuw, volgens deze kroniek droegen de cellebroeders de lijkbaar op hun schouder en in de hand een brandende toorts. "Maar thans is de mode zeer veranderd, die men bij begrafenissen en uitvaarten useert. Men gebruikt nu 30, 40, 50 of meer flambeeuwen in plaats van 4, 8 of 12 toortsen".

Het torentje werd in zijn oorspronkelijke staat hersteld.

19 mei : Ed. Blaes werd benoemd tot kapelmeester van de Sint-Baafs-kathedraal.

20 mei : De gemeenteraad keurt een contract goed tussen het stadsbestuur en de heren Dufrane, Macart, Finet en de Bank van Brussel voor het aanleggen van een tram. Het lastenboek voor de aanleg van de "chemin de fer américain" bepaalt, dat het contract een duur heeft van 25 jaar en het gaat om een "chemin de fer à traction par chevaux". De maximum-snelheid mag 12 km. per uur bedragen. Andere artikels bepalen de aanleg van de rails, de voorwaarden waaraan de rijtuigen, het personeel en de uitbating moeten voldoen. Art. 27 bepaalde "La ville de Gand se réserve la faculté de racheter la concession à partir du 10e année".

Er zullen vier tramlijnen worden aangelegd :

Lijn 1 : van station tot station Gent-Eeklo (Dampoort) langs Arteveldeplein en Vlasmarkt.

Lijn 2 : station naar het Justitiepaleis

Lijn 3 : van Vlasmarkt langs Vrijdagmarkt, Veldstraat, Nederkouter tot Kortrijkse Poort

Lijn 4 : van Koornmarkt langs Hoogstraat naar Brugse Poort.

De tarieven waren :

Weekdagen : 1e klas : 8 cent. per km. met minimum van 15 ct.

2e klas : 6 ct. per km. met minimum van 10 ct.

Zondagen : 1e klas : 10 ct. per km. met minimum van 15 ct.

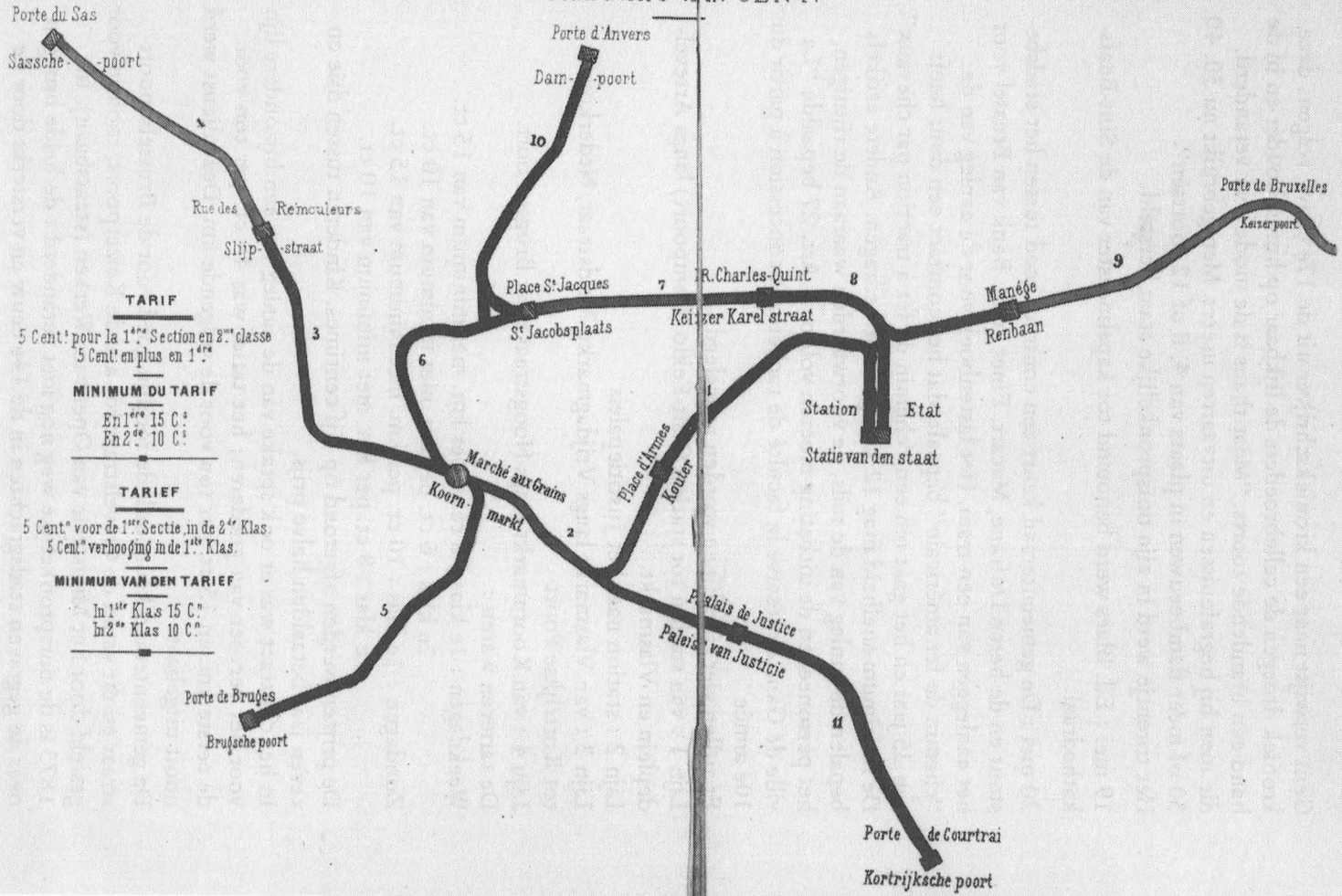
2e klas : 8 ct. per km. met minimum van 10 ct.

De prijzen werden afgerond op vijf centimes. Kinderen tussen drie en zeven jaar betaalden halve prijs.

In het contract was er ook sprake van de aanleg van een bijzondere lijn voor het vervoer van goederen; het tarief was 45 ct. per ton voor de eerste km. en 15 ct. per ton voor de volgende km. Deze dienst werd nooit uitgebaat.

De gemeenteraad keurt ook de rooilijn goed voor de Brusselsepoortstraat en dit vanaf de Crevelstraat tot aan de Keizerpoort, rooilijn voorgesteld door het Ministerie van Openbare Werken (staatsbaan). In 1873 is de oorspronkelijke weg nog niet veranderd : de beide bruggen over de gegraven stadsgrachten in de 14e eeuw en versterkt door de

SOCIÉTÉ ANONYME DES TRAMWAYS
DE GAND.
TRAMWAYS VAN GENT.

TARIF

5 Cent. pour la 1ère Section en 2e classe
5 Cent. en plus en 1ère

MINIMUM DU TARIF

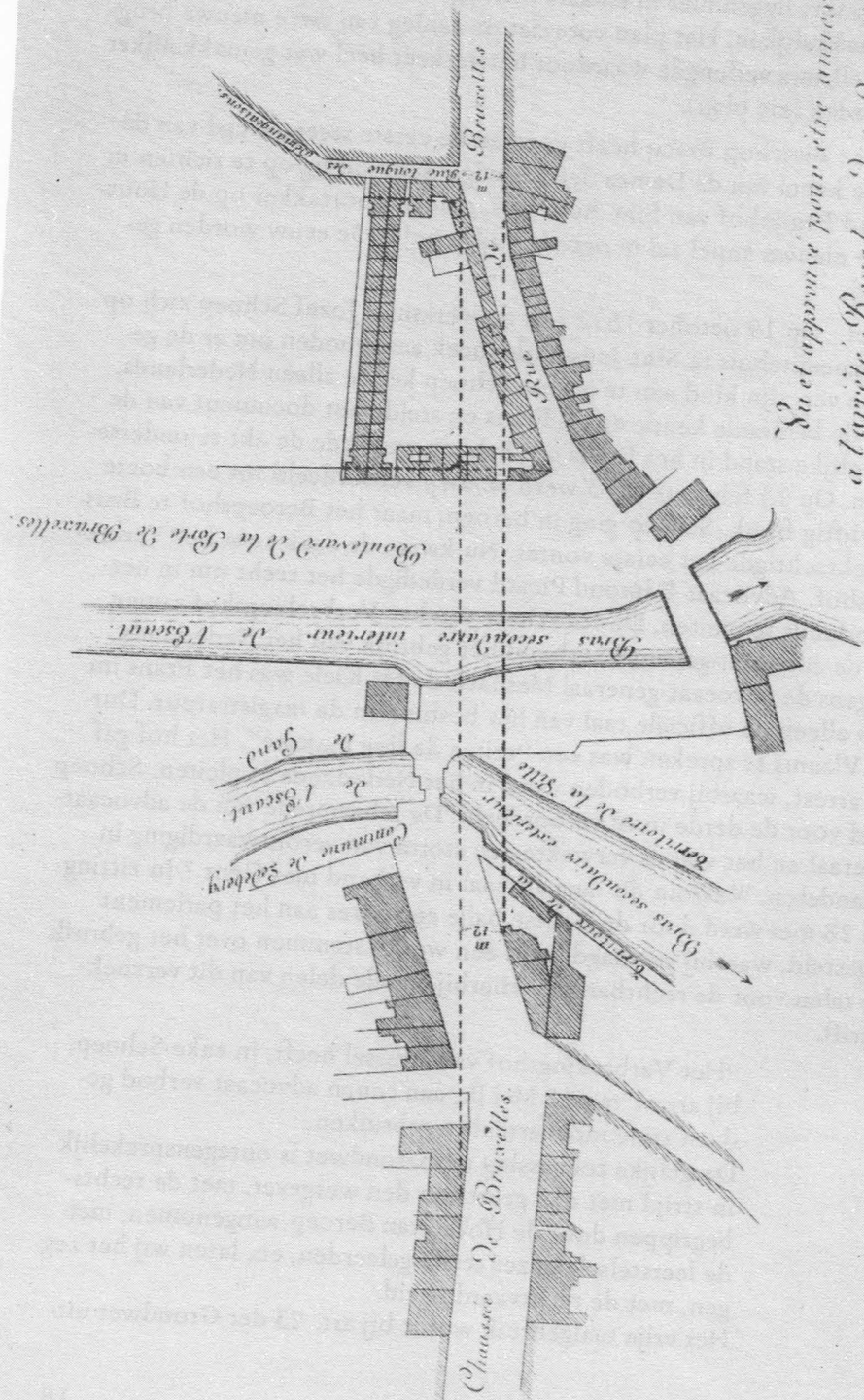
En 1ère 15 C.
En 2e 10 C.

TARIF

5 Cent. pour de 1ère Section in de 2e Klas.
5 Cent. verhoging in de 1ère Klas.

MINIMUM VAN DEN TARIF

In 1ste Klas 15 C.
In 2e Klas 10 C.

Duct approuvé pour être annexé
 à l'arrêté Royal en date de ce jour
 Bruxelles le 18 Septembre 1853
 Le Ministre des Travaux publics
 No. 1

Keizerpoort liggen niet in elkaars verlengde, dit om de verdediging te vergemakkelijken. Het plan voorziet de aanleg van twee nieuwe bruggen in elkaars verlengde waardoor het verkeer heel wat gemakkelijker zal worden (zie plan).

21 mei : Bisschop Bracq heeft gisteren de eerste steen gelegd van de nieuwe kapel van de Dames der Eeuwige Aanbidding op te richten in het oud Begijnhof van Sint-Aubertus, gezegd Poortakker op de Houtlei. De nieuwe kapel zal in ogivale stijl van de 13e eeuw worden gebouwd.

31 mei : Op 19 oktober 1872 had de werkman Jozef Schoep zich op het gemeentehuis te Sint-Jans-Molenbeek aangeboden om er de geboorte van zijn kind aan te geven. Schoep kende alleen Nederlands, maar de bediende kende enkel Frans en stelde het document van de burgerlijke stand in het Frans op. Schoep weigerde de akt te ondertekenen. Op 13 februari 1873 werd Schoep veroordeeld tot een boete van vijftig frank. Schoep ging in beroep, maar het Beroepshof te Brussel bekrachtigde het eerste vonnis. Nu kwam de zaak voor het Verbrekingshof. Advocaat Edmond Picard verdedigde het recht om in het Nederlands te pleiten. De voorzitter van het Verbrekingshof samen met de advocaat-generaal verbood het gebruik van het Nederlands. Volgens de advocaat-generaal Mesdach de ter Kiele was het Frans immers alleen de officiële taal van het bestuur en de magistratuur. Durven Vlaams te spreken was een "crime de lèse majesté". Het hof gaf een arrest, waarbij verboden werd in het Nederlands te pleiten. Schoep werd voor de derde maal veroordeeld. De schimprede van de advocaat-generaal en het vonnis verwekte een storm van verontwaardiging in Vlaanderen. Waarom dit lang verhaal in verband met Gent ? In zitting van 28 mei werd door de Gentse balie een adres aan het parlement opgesteld, waarbij gevraagd werd een wet te stemmen over het gebruik der talen voor de rechtbanken. Hierbij enkele delen van dit verzoekschrift.

“Het Verbrekingshof van Brussel heeft, in zake Schoep, bij arrest van 12 Mei ll., aan eenen advocaat verbod gedaan zijne moedertaal te gebruiken.

Dergelijke toepassing der Grondwet is ontgensprekelijk in strijd met den geest van den wetgever, met de rechtsbegrippen door de Hoven van Beroep aangenomen, met de leerstelsels onzer rechtsgeleerden, en, laten wij het zeggen, met de rechtvaardigheid.

Het vrije taalgebruik wordt bij art. 23 der Grondwet uit-

geroepen, tevens wordt er bepaald dat in rechterlijke zaken de wet alleen het gebruik der talen mag regelen.

Tot nu toe, sedert het ontstaan onzer Grondwet, is dergelijke bepaling niet gestemd geworden.

Het staat dus den Vlaming vrij, voor 't gerecht, zich van zijne moedertaal te bedienen.

Die uitlegging en toepassing der Grondwet is billijk, en zulks werd door onze beste rechtsgeleerden op de ontegensprekelijkste wijze bewezen, namelijk door hoogleeraar Allard, in eene kundige verhandeling over het arrest van 31 October 1863, door het Hof van Beroep van Brussel in zake Karsman verleend.

De verklaring, door het arrest van het Verbrekingshof aan onze Grondwet gegeven, krenkt en kwetst ons recht en onze vrijheid. De Fransche overheersching eerst heeft den Vlaming zijne taalrechten met zijne vrijheid ontnomen, toen zij met de taal het nationaal gevoelen wilde vermachten : maar hoe ver wij ook in onze geschiedenis terugkeeren, immer vinden wij in de Keuren, Blijde Inkomsten en Grondwetten, dat het vrije gebruik der landtaal voor 't gerecht aan den Vlaming werd gewaardborgd. Zulks vragen wij nog, en ons verzettende uit al onze krachten tegen het arrest van het Verbrekingshof, durven wij ons op u beroepen. Wij verzoeken u onmiddellijk eene wet te stemmen waarbij den Vlaming wordt toegelaten voor het gerecht zijne moedertaal te spreken, en den rechter en der beschuldiging wordt opgelegd de taal, door den belanghebbende verkozen, te gebruiken."

Dit verzoekschrift werd door 75 leden van de Gentse balie ondertekend. We kunnen deze 75 namen niet vermelden, maar we ontmoeten er de namen van Rolin vader, oud minister, van zeven leden van de tuchtraad van de orde der advocaten, van Rolin-Jaequemyns, J. Vuylsteke, Pros. Claeys, J. De Vigne, F. Van Duyse, C. Siffer. Het initiatief van het verzoekschrift ging uit van de jonge advocaten J. Obrie en Alb. Fredericq. Drie Gentse advocaten, die volksvertegenwoordiger waren, nl. De Baets, Drubbel en Cruyt verklaarden in de Kamer zich aan te sluiten bij het protest. Het verzoekschrift van de Gentse advocaten verwekte een diepe indruk in Vlaanderen.

Het is wel interessant even naar de stem van Le Bien Public te luisteren. Op 15 mei schreef deze krant : "C'est bien le moins que nous ayons en Flandre le droit d'être administré en flamand. Nous voici en

présence de griefs bien caractérisés et d'un pétionnement considérable. Que l'on sache à Bruxelles se rendre compte de la réalité des faits : la jurisprudence du tribunal et de la cour d'appel de Bruxelles dans l'affaire Schoep a produit une pénible impression parmi nos populations flamandes".

Reeds op 13 april 1872 had volksvertegenwoordiger Coremans samen met een aantal andere volksvertegenwoordigers een wetsvoorstel ingediend in verband met het taalgebruik bij rechtszaken. De behandeling van dit voorstel werd echter op de lange baan geschoven. Pas in juli 1873 - dit wel als gevolg van de zaak Schoep en van het protest der Gentse balie - begon de bespreking in de Kamer. De eerste taalwet - wet op het gebruik van het Nederlands in het strafgerecht in Vlaanderen - werd goedgekeurd in de Kamer op 25 juli, in de Senaat op 5 augustus en verscheen in het Staatsblad op 17 augustus 1873.

Op 17 november werd de "Vlaamsche Conferentie der Balie te Gent" opgericht. Het oorspronkelijk doel was het beoefenen van het Nederlands. In het bestuur zetelden Julius De Vigne, Julius Obrie, K. Van Acker, Julius Vuylsteke en Alb. Fredericq. Tijdens het rechterlijk jaar 1873-1874 telde deze vereniging een 32 leden (zie Verslag werkzaamheden 73-74 door Alb. Fredericq B.R.U.G. nummer G 15970).

29 juni : In de krant "Het Vlaamsche land" verschijnt de volgende mededeling : "Aan onze lezers. Te rekenen van 1 juli 1873 zullen de kranten Het Fondsenblad en Het Vlaamsch Volk versmelten en verschijnen onder de beide titels. Het Fondsenblad-Vlaamsche Volk is het eenige Vlaamsche katholieke blad in de beide Vlaanderen, dat alle dagen verschijnt". Het Vlaamsche Land, (eigenaar Amand Neut), dat ontstaan was uit de versmelting van de krant De Vlaming (1839-1856, stichter kanunnik Bracq, de toekomstige bisschop) en Het Vaderland (1854-1856) versmelt dus met het Fondsenblad, eigendom van het "Werk der Vlaamsche Katholieke Drukkers" en bestuurd door kanunnik J. Verschueren.

9 juli : De Gazette van Gent vraagt, dat de politie zou optreden tegen het zingen van schunnige liedjes door liedjeszanger in de herbergen.

13 juli : Ter gelegenheid van de 25e verjaring van de stichting van de zangvereniging De Vereenigde Werklieden wordt een internationaal zangfestival ingericht. In de stoet stapten meer dan tachtig maatschappijen.

21 juli : De gemeenteraad bespreekt de mogelijkheid van het plaatsen van een soort kolommen voor de verkoop van kranten en het plaatsen van reclames. Gemeenteraadslid Bruggraeve merkt op : "Il y a aujourd'

hui une industrie très active qui s'exerce sur le pavé de Gand et il faut en tenir compte. Ces gens là s'égosillent toute la journée et il n'y a pas de raison pour leur couper ainsi le cou". Het betreft hier dus krantenleurers. Het probleem wordt opnieuw naar een commissie verzonden. Op 13 oktober zal de gemeenteraad het plaatsen van deze kolommen goedkeuren : de concessie heeft een duur van twintig jaar mits het betalen van een vergoeding aan de stad van vijftig fr. per kolom voor de laatste tien jaar.

27 juli : De burgemeester van Gent heeft van de heer Ledeganck, Belgisch onder-consul te Samarang op Java de som van 621,02 gulden ontvangen als opbrengst van een inschrijving bij de Nederlandse bezetting geopend ten voordele van de Gentse werklieden, die door de overstroming hebben geleden.

14 augustus : Te Bergen op Zoom overleed de heer J. B. Van Doren, gepensionneerd opperofficier van het Indisch Leger. Hij was op 21 maart 1791 te Gent geboren en had te Gent veel vrienden en kennissen.

24 augustus : De maatschappij De Eendracht op Meulestede viert zijn 25-jarig jubelfeest. Ze werd opgericht in 1848 onder de kenspreuk "In Vlaanderen Vlaamsch". In 1867 werd een bibliotheek opgericht de maatschappij heeft ook een koorafdeling voor vrouwen en richt volksvoordrachten in. Thans telt de vereniging 51 werkende leden, 82 beschermende leden en negen ereleden. Het was een liberale vereniging.

8 september : In de Arsenaalzaal op het stadhuis wordt het congres voor de studie van het internationaal recht geopend. In 1923 bij de vijftigste verjaring van de stichting van het Institut de Droit International in de Arsenaalzaal werd een gedenkplaat ingehuldigd, waarop de namen van de stichters staan vermeld (zie Journal de Gand 9.11.1873)

12 september : Op de wereldtentoonstelling te Wenen behaalden enkele Gentse kunstenaars een eremetaal, nl. Xavier De Cock, Albrecht De Vriendt, Juliaan de Vriendt, Adolf Dillens, Theodoor Gerard, Victor Lagye en Florimond Van Loo.

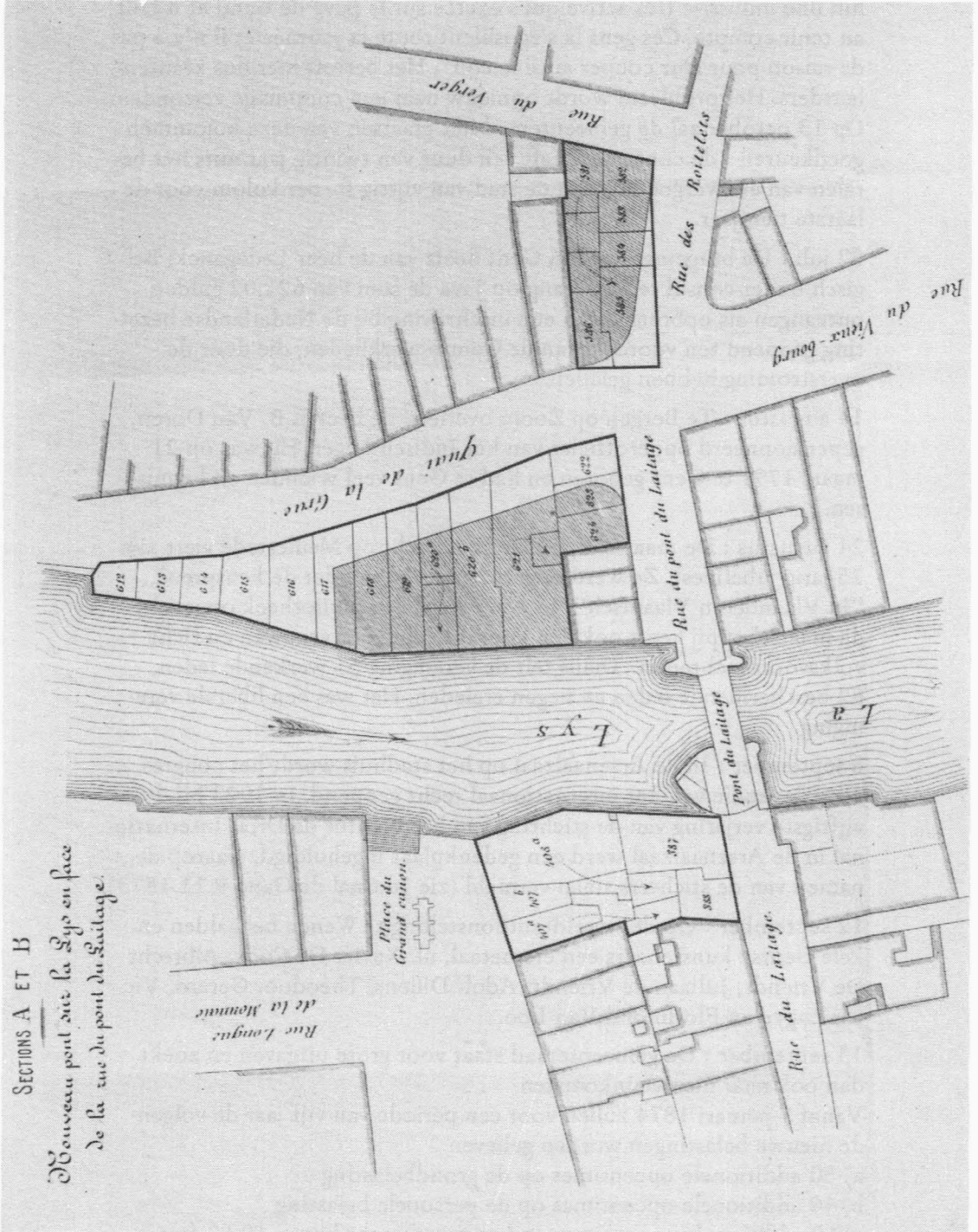
13 september : De gemeenteraad staat voor grote uitgaven en zoekt dan ook naar nieuwe inkomsten.

Vanaf 1 januari 1874 zullen voor een periode van vijf jaar de volgende nieuwe belastingen worden geheven :

- a) 50 additionele opcentimes op de grondbelasting
- b) 40 additionele opcentimes op de personele belasting
- c) 10 additionele opcentimes op het patentrecht boven 10,60 fr. tot

SECTIONS A ET B

Nouveau pont sur la Lys en face
de la rue du pont du Laitage.

27,56 fr.

15 additionele opcentimes op het patentrecht boven 27,56 fr.

23 september : Te Gent huwde Louise de Kerchove, dochter van de burgemeester, met Hippoliet Lippens, advocaat en zoon van Aug. Lippens, gewezen volksvertegenwoordiger en burgemeester van Moerbeke. Alzo ontstaat een dubbele familieband, want Oswald de Kerchove huwde met de dochter van Aug. Lippens.

29 september : De bisschop van Gent legt de eerste steen van het groot begijnhof te Sint-Amandsberg.

20 oktober : De Heer Jozef de Hemptinne heeft van de Paus de titel van Romeinse graaf ontvangen. Deze titel kan aan zijn kinderen worden overgedragen.

17 november : Over de verbinding tussen het Oudburg en de Vrijdagmarkt werden reeds heel wat discussies gevoerd in de gemeenteraad. In een vroeger plan was voorzien een tweede brug te leggen een vijftig meter voor de Zuivelbrug om een verbinding te maken tussen Oudburg, Vrijdagmarkt en Lange Munt, gezien de Zuivelsteeg (= thans Meerseniersstraat) te smal was voor het verkeer. Een tweede brug zou natuurlijk zeer hinderlijk geweest zijn voor de scheepvaart; dit plan werd niet goedgekeurd door het Ministerie van Openbare Werken. Thans besluit de gemeenteraad geen tweede brug te bouwen, maar enkele huizen op het Groot Kanonplein en in de Zuivelsteeg te onteigenen om alzo een doorgang te vormen naar de Vrijdagmarkt. Volgens het hierbij gereproduceerd plan zou de Zuivelbrug worden verlegd en zou het huizenblok Kraanlei worden afgebroken. Dit werd dus niet uitgevoerd. Enkel een huizenblok aan het Groot Kanon werd afgebroken.

1 december : Prijslijst van een slager in de Leopoldstraat.

1e kwaliteit rundvlees	1,70 fr. per kg.
bolleken	1,60 fr. " "
loze ribben	1,50 fr. " "
plat korteling	1,30 fr. " "
dik korteling	1,15 fr. " "
varkensvlees	1,60 fr. " "

Deze prijzen stemden overeen met het loon van een halve dag werk. De boter kostte 2,80 fr. tot 2,95 fr. per kg. (= dagloon van een werkdag - er werd wel weinig boter gegeten). De eieren kostten 3,30 fr. tot 3,40 fr. per 26.

3 december : Het Staatsblad kondigt aan, dat de sectie van de ring-

STAD GENT.

VERPACHTINGEN.

HET COLLEGE VAN BURGEMEESTER EN SCHEPENEN DER STAD GENT, zal op de hierna bepaalde zittedagen door het ambt van den Notaris **SANTENS**, ter verblijfplaats Gent, in de voormalige zaal van het Krijsgerechtshof ten Stadhuize van Gent, doen overgaan tot de hierna gemelde verpachtingen :

Loten 1 tot en met 104. De stallen nummers 1 tot en met 104, in het groot Vleeschhuis te Gent, voor een jaar, om in gebruik te treden met 1 Januari 1874.

Loten 105 tot en met 164. De stallen nummers 1 tot en met 44 in de Vischmarkt te Gent, en nummers 1 tot en met 16 in dezelfde markt bij de kaai, voor een jaar, in te gaan met 1 Januari 1874.

Lot 165. Het weghalen van het mest, bloedstoffen, enz., zich bevindende in het beluik van het Slachthuis, voor een jaar in te gaan den 1 Januari 1874.

Lot 166. De ontvangst van het zegelrecht op de Lijwaadmarkt dezer stad, voor 3 jaren, in te gaan den 1 Januari 1874.

Lot 167. Een huis makende den hoek der Comediestraat, nummer 7, zijnde den *Café Royal*, bewoond door de weduwe Lippens, voor 3, 6, 9 jaren, in te gaan met 1 Januari 1874.

ZITDAGEN :

Voor de loten 1 tot en met 104 DINSDAG 21 | OCTOBER 1873,
id. 105 id. 167 WOENSDAG 22

telkens om 3 ure 's namiddags.

De verpachtingen waarvan de prijzen de dertig franken niet overtreffen, en voor welke er geene borg wordt vereischt, zullen moeten betaald worden op den oogenblik der toewijzing, in handen van den heer stedelijken ontvanger, die ten dien einde, in de verpachting zal tegenwoordig zijn.

De onkosten der loten zijn vastgesteld op 8 %; dezelve zullen moeten betaald worden op den oogenblik der toewijzing.

De kohieren van voorwaarden en bespreken, goedgekeurd door de bevoegde overheid, liggen ter inzage van de gegadigden ter 1° Afdeeling der kantooenen van het stedelijk bestuur, alle dagen (de zon- en feestdagen uitgezonderd) van 9 ure 's morgens tot 3 ure 's namiddags.

Gedaan ten Stadhuize, den 6 October 1873.

De Burgemeester,
Graaf DE KERCHOVE.
De Gemeente Secretaris,
A. J. DE VYLDER.

spoorweg van de Dampoort tot aan het Rabot vanaf 1 december in gebruik is voor het vervoer van goederen.

13 december : Te Gent overleed Pieter De Vigne, gewezen violoncellist van de opera.

19 december : Om ons een nauwkeurig idee te vormen van het tijdsbeeld van die tijd kan het nuttig zijn de stem te beluisteren van de Gentse parlementairen. Casier de Hemptinne verklaarde in de Senaat : "Je me suis abstenu au vote du budget des affaires étrangères ne pouvant approuver à Rome la présence d'un ambassadeur belge auprès du roi d'Italie assistant à la destruction des derniers vestiges du pouvoir temporel du Pape".

28 december : De aanbesteding voor het bouwen van het kantoor der rechtstreekse belastingen hoek Bagattenstraat is toegewezen voor 159 890 fr.

Om ons overzicht over de gebeurtenissen van 1873 te eindigen een woord over de stakingen in dit jaar. Er waren een 21 stakingen.

14 januari : bij Hoorreman-Cambier wegens de slechte kwaliteit van de garens. De volgende dag gingen de 150 wevers weer aan het werk met een loonsverhoging.

5 maart : bij Casier voor loonsverhoging.

10 maart : bij Coddens-Vanautryve : de spinners wensten op maandag niet tot acht uur te werken. Na een week gaf de patroon toe.

1 april : staking bij Morel-Eylen.

Na de gebeurtenissen van 1872 en het wegvallen van Karel De Boos was de activiteit van de Weversmaatschappij tot het nulpunt gedaald. Van Beveren was vertrokken naar Antwerpen en Paul De Witte week in 1873 uit naar de Verenigde Staten om er zijn geluk te zoeken; hij zal in 1874 naar Gent terugkeren. Practisch al de stakingen waren spontane reacties van de arbeiders zonder de tussenkomst van een leider. Bij de staking bij Morel nu trad Pol Verbauwen op de voorgrond. Hij was geboren te Gent in 1844. Pol Verbauwen volgde De Boos op in de Weversmaatschappij Vooruit. "Eenigen tijd nadien gingen wij over tot de herinrichting onzer weversvereniging. Wij namen den titel aan van Vereenigde Wevers van Gent onder de kernspreuk Recht en Waarheid" vertelt ons Pol Verbauwen in zijn werk "Schetsen uit mijn Leven of de Geschiedenis der Gentsche Wevers". In 1873 zal een maandblad verschijnen "De Voorbode", uitgave der maatschappij de Vereenigde Wevers van Gent met als redacteur Pol Verbauwen. Van dit blad verschenen een zestal nummers. P. Verbauwen, die werkte bij

MAATSCHAPPIJ
DE
VEREENIGDE WEVERS VAN GENT EN OMSTREKEN.

~~~~~
EERSTE VOORDRACHT

OP MAANDAG 24 NOVEMBER

OM 6 1/2 URE 'S AVONDS,

IN ONS LOKAAL : LA VILLE DE PARIS,

Op de Hoogpoort, nabij het Stadhuis.

WEVERS EN WEEFSTERS.

Niet genoeg kunnen wij u aanmoedigen deze voordracht bij te wonen; daar er voornamentlijk in dezelfde over onzen stiel zal gesproken worden.

Daar er velen onzer, 't verledene vergeten hebben, en op het tegenwoordige en het toekomstige niet meer schijnen te denken, hebben wij besloten : de geest, die als 't ware, ligt te slapen, wakker te schudden.

In afwachting, dat Gij allen, die het hart op de ware plaats hebt, en het zelve voor de *Ontvoogding* der werkende massa voelt kloppen, zult tegenwoordig zijn, hopen wij op uwe medewerking ter uitbreiding onzer maatschappij.

De toegang is vrij en kosteloos.

Gent, 23 November, 1875.

Morel werd aan de deur gezet.

19 april : staking bij De Leener.

12 juni : staking bij Hooreman-Cambier voor kortere arbeidsduur. Ze werden vervangen door andere spinners.

3 juli : staking bij l'Escaut wegens slechte grondstoffen. Na drie dagen werd het werk hernomen, maar de stakende spoelsters werden in hun veertien dagen gezet.

28 juli : Staking bij Vandenhove om per uur betaald te worden. 's Anderendaags reeds werd het werk hernomen onder de zelfde voorwaarden.

1 augustus : Acht wevers bij Hubers gingen in staking wegens de slechte grondstoffen. Ze kregen hun ontslag.

4 augustus : Bij Rey te Ledeborg wonnen de beste arbeiders 20 tot 24 fr. per week, de middelmatigen 14 tot 16 fr. per week. Een aantal wevers wensten per dag betaald te worden, maar hiermede waren de knappe arbeiders het natuurlijk niet eens. Maar na heel wat besprekingen - een zekere Crevaels was nu voorzitter geworden van de Broederlijke Wevers - vroegen half augustus 285 werklieden van Rey hun werkboek. De stakende wevers werden echter in de andere fabrieken niet aanvaard en op 7 september hernam het werk met wederzijdse toegevingen.

In september waren er een zestal kleine stakingen : op 2 september bij De Boubers, op 5 september bij De Leener, en bij Hubers, op 11 september bij De Beil, op 12 september bij Delcroix en op 15 september bij Staelens.

In het laatste kwartaal van 1873 waren er nog een vijftal stakingen, waarvan de voornaamste op 8 oktober bij de Société Linière Gantoise : 120 wolkammers vroegen hun werkboek. De patroon verklaarde, dat na een week staking gans de fabriek, die 2300 werknemers telde, zou stilvallen. Enkele stakers hernamen het werk, andere werden afgezet en vervangen.

Op wereldvlak is weinig te vertellen : Tolstoi schreef Anna Karenina en Jules Verne zijn Reis om de Wereld in tachtig Dagen. In Engeland stierf Napoleon III, maar die was reeds in 1870 van het politiek toneel verdwenen.

M. STEELS

EEN VLAMING, POLYDOOR DE KEYSER, WORDT LORD MAYOR OF LONDON

Sir Polydoor De Keyser

Lord Mayor van Londen

Portret van de Lord Mayor (° 12 dec. 1832 te Dendermonde, † 26 jan. 1898 te Londen) geschilderd door John Caller en in 1922 aan de stad Dendermonde geschonken door Lord Leverhulm, algemeen voorzitter van Unilever. Bovendien bezit het Dendermonds Stadhuis een borstbeeld van de man onthuld in de loop van diens bezoek aan de stad.

“He had not forgotten his native land - his first country.”
“He had always held the Belgians and Belgium - at his Belgian patriotism.”
(The City Press, 1 sept. 1888)

Ik wil over iemand handelen die iets minder dan een eeuw geleden gedurende nauwelijks een paar uren in de belangstelling van onze stad gestaan heeft, *Polydoor de Keyser*. Iemand wiens afkomst door twee Vlaamse steden naijverig wensten gevierd te worden. Dendermonde, Gent.

Over de jeugd van onze held is zo goed als niets bekend. Alleen weten we dat zijn vader, Joost Constant Fidel Amand, te Gent geboren werd op 9 nov. 1801. Dat zijn moeder Catharina Rosalie Troch heette en te Dendermonde op 11 april 1801 het levenslicht zag. Dat deze vrouw de dochter was van een befaamd chirurg. Dat Joosts ouders tot 1804 aan de Akkergeremplaats (het pleintje gelegen aan de voet van de St.-Maartenskerk) woonden. Dat ze even later naar een niet nader bepaalde plaats verhuisden, naar alle waarschijnlijkheid naar Dendermonde. Dat ze in 1828 opnieuw te Gent verbleven. Dat zoon Joost, die blijkbaar te Dendermonde achtergebleven was, op 12 jan. 1829 met de reeds genoemde Catharina Troch trouwde. Dat deze op 12 dec. 1832 haar enig kind ter wereld bracht. *Polydoor*. Kwam het gezin na de geboorte van de knaap terug naar Gent ? Vraagteken. Een ding wordt uitdrukkelijk beweerd : een gedeelte van zijn kinderjaren genoot hij zijn onderwijs in een of meerdere Gentse scholen.

Op welk moment vader Joost het land verliet om te Londen een van de voornaamste hotels, het The Royal Hotel, te gaan houden; en wanneer moeder en zoontje hem aldaar gingen vervoegeen wordt nergens uitgebazuind. *Polydoor* die een wakkere en schrandere jongen was paste zich vlug aan de nieuwe omgeving aan. Toen zijn vader overleed nam hij met brio zijn plaats in. Doch zijn niet geringe beroepsbezigheden verhinderden hem niet dat hij zich hals over kop in de (plaatselijke) politiek stortte. Dat politiek bedrijven deed hij - wie zal dat verwonderen ? - over heel de lijn succesrijk. In 1857 of daaromtrent trad hij in de Londense Gemeenteraad. In 1882 verwierf hij het schepenschap, iets dat zelfs voor een 100 % Londenaar geen alledaagse gebeurtenis was. Uitzonderlijk groot moet “alderman” De Keyzers faam en ontzag geweest zijn want in 1887 verkozen zijn collega’s “aldermen” hem tot hun voorman. Tot Lord Mayor of London.

Ter betere verstaanbaarheid van ons betoog moeten we erop wijzen dat de functie en de waardigheid van een Lord Mayor niet te vergelijken valt met die van elk andere Engelse burgemeester.

De traditie wil hebben dat die functie en waardigheid dagtekent van 1219. Op 29 sept. van dat jaar zou voor het eerst in de geschiedenis een Lord Mayor verkozen geweest zijn. Op 8 nov. zou hij de eed afgelegd hebben en 's anderendaags, dus op 9 nov. in dienst getreden zijn. In feite dagtekent die aanstelling slechts van 1540.

Maar goed. De verkiezing was van meet af aan een gebeurtenis die door de algehele bevolking uitbundig gevierd werd. Jaar na jaar, eeuw na eeuw, zal op 9 nov. (Lord Mayor's Day) een nieuwe Lord aangesteld worden. Een schitterende stoet bracht de nieuw gekozene, tronend in een door zes paarden bespannen, stijlvol bebeeldhouwde gulden koets van het Stadhuis (Guildhall) naar het Hoger Gerechtshof (Law Courts) om vandaar naar Westminster te rijden waar de godsdienstige plechtigheid plaats greep. Naderhand verwierven nog een tiental Engelse en Ierse burgemeesters de titel van Lord Mayor. Zelfs in Australië zijn er vier steden die door een Lord Mayor bestuurd worden.

Het spreekt vanzelf dat Lord Mayors politieke macht hoe langer hoe meer verdrongen werd door een symbolisch, laat staan uitgesproken spectaculair vertoon. Om slechts aan een enkel van zijn veelvuldige attributies te herinneren : telkens de koning of de koningineen voet in de city wilde zetten diende ze de toestemming daartoe van de Lord te krijgen. Een toestemming die natuurlijk grootmoedig verleend werd, doch dit kon alleen maar gebeuren nadat de vorst (in) door middel van een massieve sleutel, de Key of the City, een denkbeeldige stadspoort geopend had. Vanaf dat ogenblik mocht hij of zij zich welkom heten in hun eigen hoofdstad. En zeggen dat zulk een uitzonderlijke eer een Vlaming te beurt gevallen was ! In hoeverre de Lord in 1980 zijn macht mag of kan uitoefenen ? We weten het niet.

Polydoors bezoek aan Dendermonde

Zal het iemand verwonderen dat, toen De Keyzers verkiezing tot Lord Mayor aan deze zijde van het Kanaal bekend werd, zijn verwanten, vrienden en kennissen de mogelijkheid overwogen die heuglijke gebeurtenis eveneens in zijn vaderland te vieren. Die verwanten en vrienden telde de man zowel te Gent - de De Keyzers en de neven en nichten van zijn vrouw die een Gentse was - als te Dendermonde waar zijn schoonvaders familieleden woonden. Enkelen van die brave mensen spoedden zich dan ook om een commissie in het leven te roepen die niet wachtte om de handen uit de mouwen te steken. Vanzelfsprekend begon men met de twee gemeentebesturen in huis te nemen. Even vanzelfsprekend was het dat beide autoriteiten niet alleen hun zegen gaven voor het opgevatte plan maar bovendien doelmatige en daadwerke-

lijke medewerking beloofden. Ook de Londense Guildhall zou zich niet onbetuigd laten want op initiatief van de Lord werd in diens ambts-woning een vergadering belegd die bijgewoond werd door ten naaste bij 200 Belgische burgemeesters en schepenen, een fameus legertje voorname sinjeurs aangevoerd door de Dendermondse "meier" Leon de Bruyn. Dat gastheer Polydoor het talrijk gezelschap op een smake-lijk "etentje" trakteerde hoeft nauwelijks gezegd. Werd de datum van het bezoek van de Lord aan zijn vaderland op die bijeenkomst vastgesteld? Waarschijnlijk wel. Hoe dan ook werd toen of later overeengekomen dat het zou plaats vinden in de loop van de maand augustus.

Zondag 26 augustus 1888

Omtrent het middaguur stappen de Engelse genodigden te Oostende aan land: Polydoor de Keyser, zijn vrouw "Lady Mayoress", Major and Sheriff Davis, Mr Sheriff Higgs, beide heren vergezeld van hun echtgenoten. De wachtzaal van het station is op een royale manier versierd met o.a. de borstbeelden van koning Leopold II en van koningin Victoria, Leopolds nicht. De trein die de hoge gasten naar Dendermonde moet voeren loopt het Gentse Zuidstation binnen en buiten zonder dat daar - begrijpelijkerwijze - een Gents haantje over kraait. De Arteveldestad weet immers dat ze twee dagen nadien haar deel van de viering zal krijgen.

Inmiddels was de De-Keysercommissie niet bij de pakken blijven zitten. Terecht of ten onrechte vrezend dat de plechtigheid zowel te Gent als te Dendermonde in het "communautair" straatje zou verzeild geraken - niettegenstaande er op dat ogenblik nog geen sprake was van een "107 quater" - drong ze er bij de Overheid op aan het Vlaams zijn recht te laten wedervaren. Alle manifestaties, grote en kleine, moesten in Polydoors moedertaal plaats grijpen. Trouwens, het was niet de eerste de beste die de leiding van de commissie op zich genomen had. Ik bedoel Emmanuel Hiel, 1834-1899, de dichter van zoveel liederen die we in onze kinderjaren zo dikwijls en zo graag zongen: *Heeft het Roosje milde geuren; Het Lied der Vlamingen*. Eveneens de tekstdichter van cantaten en oratoria: *Lucifer; De Schelde*, beide werken door Peter Benoit getoonzet.

Burgemeester De Bruyn haastte zich inderdaad Hiels verzoek positief te beantwoorden "Sedert jaren heeft de stad Dendermonde op allerlei gebied bewezen dat zij het goed meent met onze geliefde moedertaal. Ons feestprogramma zal dan ook in die taal opgesteld zijn evenals de opschriften van wagens en kartels in 't Vlaamsch zullen wezen." We zullen zien dat hij woord hield.

Le Bourgmestre et les
Echevins

DE
GARD

AU

DOMINE

DIRIGE NOS

Lord-Maire de Londres.

28 Août 1888.

Het onthaal dat Dendermonde de Engelse genodigden voorbeheld was er waarlijk een van een "Keyser"lijk allooi. Te 20 min. voor twaalf stoomt de trein het station binnen. Een uitgelezen gezelschap waaronder de gouverneur van Oost-Vlaanderen, R. de Kerchove, burgemeester De Bruyn en zijn dame, leger- en burgerwachtofficiëren en menig afgevaardigde van de Belgische en de Engelse pers verwelkomen de bezoekers bij monde van de burgemeester : "Hooggeachte Lord Mayor, Ladies, Sheriffs, (...) in deze plechtige omstandigheid moet de eerste groet, de eerste uitdrukking van geluk en fierheid geschieden in de taal onzer vaders, in die gemoedelijke en kloeke Vlaamsche taal (...)." Zichtbaar onder de indruk van De Bruyns woorden, antwoordt de Lord in dezer voege : "Heer Burgemeester, Mijne Heeren, het verheugt mij dat de eerste woorden die mij op dezen dag worden toegesproken, mij werden toegesproken in mijne moedertaal, in de taal van Prudens van Duyse (° Dendermonde 1804-† Gent 1859; nota v.d.s.). Ik verberg het u niet, het is met een kloppend hart dat ik tot u kom. Vele jaren was ik afwezig, doch in mijn gedachten was ik bij u !" Met deze in onze ogen wat al te romantische getinte gedachtenwisseling was de kous bijlange niet af.

Op het banket dat het Gemeentebestuur 's avonds in het Stadhuis de Lord en zijn gevolg aanbod werden twee feestliederen ten gehore gebracht, beide getoonzet door niemand minder dan Peter Benoit. In het eerste bezong Aug. de Schepper de gebeurtenis in zes strofen van elk zes verzen :

't Is feest, 't is feest ! ... de vuurmond bromt :
"De Keyser komt, De Keyser komt,
De trots van Dendermonde !"
De beiaard zingt, de vlagge zwiert,
Alom is straat en huis versierd,
't Ros Beiaard maakt zijn ronde
Hij komt. - Gaf Londen rang en schat,
Toch blijft de kleine Denderstad

Heins is - om uit de gewoonte niet te gaan - niet zuinig geweest met het aanwenden van symbolen allerhande. Het Belfort zoals het zou geweest zijn hadde men het op perkament getekend "dbeweerp vanden beelfroete" (Bijlokem.) uitgevoerd. Van het Stadhuis wordt de bekende hoekgevel met zijn balkonnetje afgebeeld. Ook het in 1480 door Agnes vanden Bossche met olieverb op lijnwaad geschilderd krijgsvaandel is van de partij (Bijlokem.). Vanzelfsprekend werd het wapenschild van Londen niet vergeten. Banderollen met Franse of Latijnse teksten geven nog meer leven aan het reeds beweeglijk schouwspel.

Zijn liefste plek op aarde.
Hij komt en ziet - o blijde stond !
"Gegroet, gegroet, aanbeden grond,
Waar moeder zoet mij baarde !"

Het tweede lied danken we aan de bezielde pen van iedereens vriend Emmanuel Hiel. In vijf strofen van tien versregels begroet hij zijn twee jaar oudere streekgenoot zoals geen ander dat zou gekund hebben :

En streelt u, als een zonnestraal,
Uw diep beminde moedertaal,
Lofzingend als een nachtegaal :
Heil, heil, De Keyser !
En droomt gij aan het Thamesstrand,
Vol liefde van den Scheldekant,
De taal blijft, eeuwge zieleband,
U snoeren aan uw Vaderland.
Heil, heil, De Keyser !

Wat de aanwezigheid van 't Ros Beiaard betreft dient aangestipt dat het de allereerste maal in Beiaards leven was dat men het paard uit zijn schuilplaats te voorschijn haalde om het aan een NIET traditionele ommeegang te laten deelnemen. Een grotere eer kon bezwaarlijk aan iemand bewezen worden.

Is het nodig te verklappen dat het feest besloten werd met een in het Stadhuis aan Polydoor en de sheriffs gepresenteerd banket ? Het waren niet alleen officiëlen die tafelden, ook De Keyzers familieleden waren van de partij. Van die heuglijke bijeenkomst maakte de burgemeester gebruikt om melding te maken van het feit dat de gehuldigde verheven werd tot commandeur in de Leopoldorde.

Maandag 27 augustus 1888

Na een bezoek gebracht te hebben aan Polydoors geboortehuis (Kerkstraat 93) trok het gezelschap naar het Weeshuis waar dit bedacht werd met een gift van 1000 F. Ook het Armbestuur vaarde wel aangezien het het niet gering bedrag van 200 ponden mocht inkasseren. In de Muziekschool waren het de De Keyzers die de eerste prijzen aan de laureaten mochten uitreiken. Ten slotte stichtten de Lord en de sheriffs in het Hospitaal elk een bed dat hun naam kreeg. Het avondmaal werd ten huize van de heer De Bruyn genuttigd. Natuurlijk in een meer losse en meer intimere sfeer.

De voorzijde van de penning stelt de Maagd van Gent (Virgo Ganda) voor. Voor het afdrukken ervan gebruikte men de matrijs waarmee de *keerzijde* van een onder de regering van de Spaanse koning Filips III in 1640 geslagen werd. (Onze afbeelding is te weinig scherp om twee zeer belangrijke details te kunnen onderscheiden : het vlaggetje waarvan de Maagd de stok vasthoudt en waarop de letters S.P.Q.G. aangebracht zijn; onderaan de tuin een schildje met de Gentse witte leeuw op een zwart veld.)

De *keerzijde* van onze penning is de heruitgave van de *keerzijde* van een onder de regering van Keizer Karel VI in 1728 geslagen penning. De legende luidt : Pro Scabinatu Gandavensi. De twee gebruikte matrijzen berusten in het Bijlokemuseum alsmede een zilveren exemplaar van onze penning.

Polydoors bezoek aan Gent

Dinsdag 28 augustus 1888.

Precies te 12 u. 36 stoomt de trein die de Engelsen naar Gent overbrengt, het Zuidstation binnen. Burgemeester H. Lippens omringd door enkele schepenen wachten hen op, begroeten ze en laten ze naar de woning van de burgemeester, gelegen aan de Korelei, voeren. Alleen Lady Mayoress wordt naar de woning van de raadsheer van het Hof van Beroep, Vander Haeghen, gevoerd. Waarschijnlijk een bekende van de dame, mogelijk een familielid.

Het blijkt alras dat er van een volkse deelneming aan het gebeuren bitter weinig in huis zal komen. Langs de gevolgde weg noch bloemen, noch bevlagging, noch enige andere versiering. Alleen hebben de burenen van de burgemeester en de schippers wier boten in de Leie gemeerd liggen, aan enige tooi gedacht. Op het Belfort wapperen de Belgische driekleur en de Gentse witte Leeuw.

Daarmee is warempel de kous geheel en al af.

Middelwyl hebben de schepenen en de gemeenteraadsleden in de oudste zaal van het Stadhuis (1482) plaats genomen, de eersten met

de sjerp omgord en de steek op het hoofd. De laatsten gekleed in rok en witte das. De beiaard laat bekende liederen horen en de aan de ingang van de zaal geposteerde stadstrompetter een resem helle tonen de lucht in stoten. De burgemeester en de gasten stappen onder luidruchtig gejuich de zaal binnen om dadelijk aan het hoofdeinde van de plaats, vóór de grote schoorsteen, hun zetels te gaan opzoeken.

Rechts van de burgemeester bevinden zich de Lord Mayor en de schepenen Colson, Bruneel en De Vigne; links de sheriffs en schepenen Callier. Schepenen Dauge is niet komen opdagen. Om aan het geval een feestelijk decorum te bezorgen heeft men achter het voornaam gezelschap enkele schepenenboden geposteed. Elk van hen draagt op de borst een van de zes verguld zilveren "hecksels", "exels", hechtsels of draagtekens die indertijd door de stads "schalmeyers" bespeeld werden. Ze dagtekenen van de 15de of 16de eeuw en worden in het Bijloke museum bewaard.

Plechtstatig neemt de heer Lippens het woord : "Je remplis une tâche extraordinairement agréable que je remplis en souhaitant la bienvenue dans l'antique cité de Gand à un de nos compatriotes qui représente en ce moment parmi nous cette grande nation anglaise..."

De heer burgemeester schijnt niet te begrijpen dat de vertegenwoordiger van het land "waaraan ons land gehecht is door zoveel banden van toegenegenheid, achting en erkentelijkheid", een fameuze belediging aangedaan wordt, een kaakslag toegediend aan de toch zo welkome gasten in een taal die de hunne niet is. Of de heer Lippens zijn speech in het Engels had kunnen houden weet ik niet, hij had het alleszins gekund in De Keyzers moedertaal.

Zelfs voor een gematigd man zoals Paul Fredericq er een is is de handelwijze van de burgemeester misplaatst te noemen. Hij kan zich dan ook niet weerhouden zijn gal uit te spuwen in Het Volksbelang van 1 september. "Maar de Burgemeester van Gent spreekt Frans gelijk de Leliaarts die tegen Artevelde streden (...). Maar de heer Lippens die niet misdeeld is, verre van daar, zal reeds zelf begrepen hebben dat hij bij de ontvangst van de heer Lord Mayor aan een verkeerde lijn getrokken heeft, zoals wij hier te Gent zeggen."

Mogelijk om de gastheer een lesje in "courtesy" te geven beantwoordde de Lord de welkomstgroet in Molière's taal; "Monsieur le Bourgmestre, messieurs les échevins, messieurs les Conseillers communaux, mon premier mot doit être une expression au nom de la cité de Londres pour les honneurs rendus en son premier magistrat." Zijn toespraak vervolgend herinnerde hij eraan dat hij gedurende de luttele uren die hij in België doorbracht, niets anders dan sympathie geoogst

had. "Daar ben ik diep dankbaar voor. Zoals u weet houd ik mij in Engeland sedert minstens 25 jaar met de openbare zaken bezig. Heel die tijd heb ik ervoor geijverd de broederbanden tussen onze landen steeds meer toe te halen. Ik durf getuigen dat ik in mijn pogen goed geslaagd ben. In Engeland vergeet men niet dat ik van geboorte een Belg ben. Vandaar dat men mij, telkens ik op een banket of iets dergelijks verschijn, op het spelen van een Brabançonne onthaalt. Verontschuldig mij, mijnheren, dat ik mij in het Frans niet zo vlot uitdruk als ik het graag zou willen doen. Te Gent zowel als te Dendermonde heb ik veel oude vrienden ontmoet. Ik bewaar van die mensen niets anders dan beste herinneringen." Blijkbaar ontroerd omvatte hij de handen van de heer Lippens meerdere malen herhalend : merci, merci.

De burgemeester nam voor de tweede keer het woord om de Lord en de sheriffs kond te doen dat Gent hun bezoek zo maar niet onopgemerkt wenste te laten voorbijgaan. Derhalve had de stad het als een aangename plicht beschouwd de drie gasten een tastbare herinnering aan dat bezoek mee te geven. Waarop hij aan elk van de drie een gouden penning of liever jeton overhandigde. (Over die kostbare klemoden vertellen we hieronder iets meer). Hij geeft ze de gelegenheid niet een woord van dank uit te spreken want hij verzoekt ze het proces verbaal te willen ondertekenen dat hun gepresenteerd wordt. Het betreft de eerste bladzijde van een perkamenten gulden boek, kunstig getekend en gekleurd door de conservator van het Museum voor Oudheidkunde (Lange Steenstraat) : Hermann van Duyse (1847-1899), de oudste zoon van de reeds genoemde Prudens van Duyse. De op het perkament aangebrachte tekst is eentalig Nederlands (iets ongelooflijks voor het toenmalige tweetalige Gand-Gent).

Wij burgemeester en schepenen van Gent eenerzijds en wij lord-meyer en sheriffs van Londen anderzijds.
Willende de vriendschappelijke betrekkingen heraanknopen die tusschen de stad Gent en Engeland in de middel-eeuwen, en voornamelijk in de XIVe eeuw in het roemrijk tijdperk der Artevelden, hebben bestaan,
Zijn heden broederlijk vergaderd ten stadhuize van Gent, en hebben het tegenwoordig proces-verbaal, bezegeld met den grooten zegel der oude gemeente, onderteekend den XXVIII der oogstmaand MDCCCLXXXVIII.

(Apropos van dat zegel. Gent bezit een stadszegel vanaf 1199. Het groot stadszegel waarvan hierboven sprake is het 5de in de reeks. Men gebruikte het vanaf 1303 tot in de 18de eeuw. De beeldenaar stelt de patroonheilige van de stad voor : St.-Jan de Doper. De matrijs waar-

N. HEINS. lith. GENT.

mee de zegels afgedrukt werden is van zilver. Het prijkt in een van de vitrines opgesteld in het Bijlokemuseum.)

Omtrent halfdrie verlieten gastheren en gasten de Gemeenteraadszaal om via de gotische trap de Arsenaalzaal te bereiken : in die prachtige historische zaal zou namelijk een niet al te karig diner opgediend worden.

Even voor het betreden van de zaal door de stoet heren stak de bij de ingangdeur geplaatste stadstrompetter zijn met een Gents vaantje versierde bazuin de hoogte in om een resem hoge tonen de lucht in te blazen. De uitgelezen manier om het voornaam gezelschap welkom te heten. Daarop zoekt iedereen zijn aangewezen plaats op, de burgemeester zijn authentieke gotische zetel. Meteen komt een reusachtige kerel - een brigadier van politie - achter die zetel post vatten. Voor die uitzonderlijke gelegenheid zal hij voor heraut spelen; een rol die hij trouwens met brio zal vervullen. Om zijn rol zo geloofwaardig mogelijk te maken heeft hij de 16de-eeuwse wapenkolder aangetrokken die o.a. tijdens de regering van de aartshertogen Albert en Isabella gebruikt werden. (Evenals zoveel andere historische zaken is ook dit ceremonieel kledingstuk in het Bijlokemuseum tentoongesteld.)

De man laat er geen gras over groeien want zonder een ogenblik te verliezen steekt hij zijn wapenstok de hoogte in terwijl hij met zijn stentorstem komt verkonden : "Heren, stilte wordt gevraagd voor het instellen van een heildronk van de burgemeester der stede van Gent aan de koning van België en de koningin van Engeland !"

Als één man veert heel de zaal recht. Nadat de heer Lippens in het Frans veel heil aan beide vorsten toegewenst heeft speelt een orkestje samengesteld uit een groep Stadsmuzikanten eerst een God save the King, vervolgens een Brabançonne. Dat orkestje mag wel muziek maken maar is verzocht zich niet te vertonen : een dicht gordijn van plan-

---

De Arsenaalzaal - oorspronkelijk Collatiezolder, naderhand Comediantenkamer - en de eronder gelegen Gemeenteraadszaal - oorspronkelijk schepenen camere - maken het oudste gedeelte van het Stadhuis uit. Ze werden gebouwd in 1482-84 "den 4 july was een steen gheleyt van der nieuwe camere daer men inne dynckt (gerecht spreekt), daer was onder den eersten steen gheleyt een gauden croone." De zaal werd voor de eerste keer gebruikt "den letsten dach van sporcle (febr.) 83 up den nieuwen colacyseldere" om een banket te houden ter ere van de zesjarige hertog Filips de Schone (zoon van K. K.). Bemerkt de 2 vlaggentrofeeën rechts en links van de schoorsteen en erboven de vlaggen van Gent en van Londen. Rechts op de afbeelding een Gentse vlag en een wimpel met de kleuren van Londen : rood kruis op wit veld; in het eerste kwartier een rood zwaard (symbool van de gerechtigheid). Boven de wimpel een groot zwaard.

ten onttrekt het aan het oog van de feestvierders.

Behalve de Magistraat en de Engelsen "smaakten" nog een negental speciale uitgenodigden het genoeg aan de partij te mogen deelnemen : V. vander Haeghen, stadsarchivaris; H. van Duyse, conservator van het Mus. voor Oudheidkunde; Fl. van Duyse, musicoloog; A. Heins, grafisch kunstenaar; verder de journalisten Van Hoorde (Gaz. v. Gent); Boterdaele (l'Impartial de Gand); Pardoën (Bien Public); Parmentier (Journal de Gand); Verstraeten (La Flandre libérale).

Zoals gezegd was het menu wat zijn inhoud betreft van veel goeds voorzien. Van de vorm waarin het gegoten werd kan nog meer goeds getuigd worden.

Het is een kunstig uitgevoerd in folio-drukwerkje, een van de ontelbare litho's die op naam staan van de populairste, vruchtbaarste en meest gewaardeerde grafische artist van zijn tijd : de zoëven genoemde A. Heins (1856-1938). De opdrachtgeefster van het drukwerkje heeft er angstvallig voor gezorgd dat de twee landstalen evenwichtig aan hun trekken komen. In het Nederlands worden de hoge gasten in de Gentse bloempjes gezet en spelen de muzikanten hun liederen en andere muziekstukken. In het Frans huldigt men de Lord Mayor en zijn metgezellen voor de tweede keer en smult en drinkt men naar hartelust. Van die eet- en smulpartij gesproken. Vanzelfsprekend zat het orkestje bij heel dat ijverig gedoe niet werkeloos met de duimen te draaien. Maar liefst 26 keren dienden ze te tonen waartoe ze in staat waren. Als ik u verklap dat het inderdaad mildelijk voorzien programma opgesteld werd door niemand minder dan een van de voornaamste musicologen van het land, de reeds genoemde Florimond van Duyse (° Gent 4 aug. 1843; † Gent 18 mei 1910), zult u begrijpen dat er echt en zinvol gemusiceerd werd. Het is dan ook niet te verwonderen dat aan het Vlaamse lied een ereplaats toegediend werd. Het God save the King, de Brabançonne, de Vlaamse Leeuw en het Wilhelmus buiten beschouwing gelaten was het vooral oude muziek (Florimonds specialiteit) dat de tafelridders te "smaken" kregen : Naer Oostland willen wy ryden; Het waren twee Koningskinderen; de tiende Penning; Wie wilt er hooren een nieu lied (op Alva), Engeland werd bedacht op een What is a Day, or a Month or a Year en op een Luther's Choraal; Dendermonde werd al evenmin over het hoofd gezien : 't Ros Beiaard; De Klaptand; St.-Chrispyn; De Walvisch. Gent moest zich, noblesse oblige, met minder muziek tevreden stellen, want het was alleen Arteveldé's geest die vrij en vrolijk opgeroepen werd : Wie herbracht hier de rust... Van tijd tot tijd werd er ook gedanst, namelijk achter het groen schutsel.

LONDON

Menu

- Cymbales Parisiennes. Madère.
- Traites du Rhin à la Cambacérés. Château Yquem 1875
- Filets Mignons à la Richelieu. St-Julien
- Mousses de Volaille à la Reine. Château Rauzan 1875
- Figuillettes de canetons aux Truffes. Château Duluc. 1878.
- Mayonnaise de Homards en belle vue. Moët.
- Céleris à la Moëlle.
- Bécassines au fumet. Hermitage 1869.
- Ortolans des Landes.
- Paté de Nérac en Gelée. Roëderer.
- Gelée à l'Ambassadrice.
- Gâteau Cussy.
- Nombrière Glacée.
- Ananas, Raisins, Pêches, Reine-Claude, Etc.
- Dessert.

Ook hier heeft de lithograaf ruimschoots gebruik gemaakt van de hem geliefde symboliek : zwaard, koningskepter, gevleugeld baret, allemaal dingen die met macht te maken hebben.

Helaas vlogen de uurtjes maar al te ras voorbij. Niettemin vond men de tijd om de tentoonstelling van geschiedkundige documenten en oudheidkundige voorwerpen die archivaris Victor vander Haeghen in de twee historische zalen georganiseerd had, met een bezoek te vereeren.

De man had werkelijk het Stadsarchief en het Mus. v. Oudheidkunde gepluimd, wat zeggen wil dat het geëxposeerde het kruimpje uit was van wat Gent zoal kon bieden inzake unieke archiefstukken. Natuurlijk waren daar present het krijgsvaandel (nu Bm.), de 6 draagtekens (Bm.), een brief van koning Edward III (Sa.), een brief eigenhandig ondertekend door Fil. v. Artevelde (Sa.), een van de 2 exemplaren van het Verdrag van Vlaanderen en Brabant, 3-12-1339 (Bm.), tinnen schenkkanen uit de XVIe eeuw (Bm.), een houten kruisbeeld waarop de schepenen de eed aflegden (Bm.). Verderop een rijke verzameling van perkamenten en papieren archivaria waaronder de oudste geschriften; daaronder de door K. K. in 1540 in beslag genomen charters (Sa.), oorkonden aangaande de door Engeland en Gent onderhouden betrekkingen (Sa.). Niet te vergeten een rijke keus van specifiek Gentse documenten : stadsrekeningen, schepenboeken en nog veel andere manuscripten (Sa.). Ook zeldzame drukwerken en curiosa allerhande (Sa.). Zelfs had men eraan gehouden de collectie gerechtszwaarden van de XVe tot de XVIIIe eeuw tentoon te spreiden (nu Gravensteen). Tussen haankjes gezegd : was het wellicht in 1888 de eerste maal dat zo'n massa merkwaardigheden uit hun rechtmatige bewaarplaatsen gehaald werden om elders te pronk gesteld te worden, naderhand zal het experiment met succes overdaan worden, met name in de Wereldtent. van 1913. Wat minder, of helemaal niet bekend is : in 1941 of 1942 organiseerde het Oorlogscollege - met propagandistische doeleinden, hoe kon het anders - in de Arsenaalzaal en de Troonzaal een niet minder groots opgevatte tentoonstelling. Dag en nacht werd ze door gewapende politieagenten bewaakt. Haakjes gesloten.

Polydoors bezoek aan Brussel

Nog dezelfde avond vertrokken de Lord Mayor, de Mayoress en de andere Engelsen naar Brussel waar ze hun intrek namen in het Hôtel de belle Vue.

Woensdag 29 aug. 1888

Van zijn oponthoud te Brussel maakte De Keyser gebruik om enkele vrienden te ontmoeten en een bezoek te brengen aan de Expo '88, niet zomaar als passant maar als ere-voorzitter van de Engelse Sectie.

Donderdag 30 aug. 1888

Uitgenodigd door koning Leopold II toog de Lord naar Oostende. Hij werd naar de koninklijke villa gebracht waar een vriendelijk en ongekunsteld onthaal hem wachtte.

De nacht bracht hij nogmaals te Brussel door.

Vrijdag 31 aug. 1888

Polydoor zei vaarwel aan zijn eerste vaderland.

SLOTWOORD

Het is niet zonder een tikje voorbedachten rade dat ik de lezer zo dikwerf naar het Stadsarchief en het Bijlokemuseum verwees. Het kan niet genoeg herhaald worden hoe fabelachtig rijk beide instellingen - ze mogen gerekend worden tot de belangrijkste van het land - wel zijn aan historische getuigen. En meer dan overwaard om door iedere Genter naar van naderbij bekend te worden.

M. VAN WESEMAEL

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

CLAEYS PR. Les Médailles gantoises modernes 1792-1892, Gent 1909

GHYSBRECHT Fr. Dendermondse Folklore

GILLEMEN CH. & VAN WERVEKE A. Numismatique gantoise. Les jetons scabinaux au XVIIe et XVIIIe siècle, Brussel 1909-1910

NOWE H. Het Stadhuis, Gent 1949

VANDER HAEGHEN V. Réception du Lord-Maier de Londres, in *Messenger des Sc. hist.* 1888

VAN TYGHEM FR. Het Stadhuis van Gent, Brussel 1978

KRANTERAPPORTEN IN *Gaz. v. Gent*; *Het Volksbelang*; *La Flandre libérale*, *The Times*; *The City Press*

HET MANNEKEN-PIS VAN GENT

Het was 13 juli 1978 en een mooie zomerdag toen Gaston Hebbelynck ons bij de restauratie van de gevelstenen van de Molens Goethals (Meersenijsstraat 10) kwam bezoeken (1). Wij stonden bij de Zuivel-

brug wat te praten, vooral te kijken naar dat visioen van gevels en van water, en Gaston zei : "Geert zoudt ge niks doen voor het Manneke ? 't Is al zoveel jaren..."", enz.

Het was 27 november 1965 en het stormde hevig, wanneer het terracotta-beeldje van Manneken-Pis door de wind van zijn voetstuk boven de ingangdeur van het huis nr. 11 (thans 17) op de Kraanlei, werd weggerukt en op de stoep in stukken brak. Vijftien jaar lang is de plaats onbezet gebleven. Verscheidene initiatieven uitgaande van de eigenaar van het Manneken-Pis-huis, van de stedelijke diensten en van de gemeente-dekenij Groene Veerle, bleven zonder resultaat.

Met de oprichting van "Den Vlieghenden Hert" (de naam is ontleend aan de prachtige gevel Kraanlei nr. 79) zagen wij de kans de betrachtting van G. Hebbelynck en van zovele volks- en heemkundigen te verwezenlijken. Wij hebben aan het Stadsbestuur gevraagd het gebroken beeld te mogen restaureren en bovendien aangeboden een bronzen kopie te laten vervaardigen om die op de gevel te plaatsen. Op 15 september 1980 aanvaardde het Schepencollege dit voorstel. De onthulling van het nieuwe beeld en de overdracht van het herstelde origineel grepen plaats op 22 november 1980, anderhalf decennium na de ramp van 1965. De auteur van het bronzen kunstwerk is de Gentse gieter Dirk De Groeve. Op de basis werd een opschrift ingestempeld : "GIFT : DEN VLEGHENDEN HERT 1980".

De herstelling en het terugplaatsen van het Gentse Manneken-Pis vormen een passende inleiding om enige wetenswaardigheden in verband met het beeldje mede te delen. Tot nog toe was over zijn geschiedenis enkel een mooie legende bekend; de werkelijke historiek, betekenis en iconografie hebben wij aan de hand van een breedvoerig cultuurhistorisch onderzoek kunnen aan het licht brengen.

Doch eerst brengen wij de legende in herinnering, zoals ze werd opgetekend door Louis MAETERLINCK, conservator van het Gentse Museum voor Schone Kunsten in het begin van deze eeuw en neef van de beroemde dichter. Geboren en getogen in de Lange Steenstraat nr. 12 (hoek Vrouwebroersstraat), kende hij het beeldje van kindsbeen af (2). Het werd hem dikwijls als voorbeeld en vermaning getoond, want, zo zei men, het manneke was versteend geworden als straf voor zijn jeugdige bandeloosheid en slechte manieren. Het was evenwel zijn oom van den Bemden d'Overwater, broer van kapitein Ferdinand van den Bemden, die hem de legende heeft verteld.

Legende van het Manneken-Pis van Gent

De Vlaamse graaf Filips van den Elzas (3) betreurde geen mannelijke

erfgenamen te hebben van zijn vrouw Elisabeth van Vermandois en bracht van zijn eerste kruistocht een kleine bastaard mee naar huis, die hij verwekt had bij een bovennatuurlijk mooi Arabisch meisje en aan wie hij de naam Boudewijn had gegeven. Het kind groeide op aan het hof en werd door iedereen graag gezien, zelfs door de gravin, omdat het zo bevallig en verstandig was. Het was de oogappel van zijn vader. Maar graaf Filips, die een opvliegend en autoritair karakter had, eiste op een dag van de abt van Sint-Vaast dat hij zijn meest wonderdoende relikwie uit handen zou geven en beantwoordde de weigering met een slag in het abtelijk gelaat. Daarop vervloekte de kerkvoogd Filips van den Elzas met de woorden :

“Gij zult getroffen worden in wat U het dierbaarste is !”

En zie, de kleine Boudewijn groeide niet meer en zijn karakter werd onverdraaglijk. Hij verpestte zijn omgeving. Met de jaren groeide het contrast tussen zijn kinderachtig uiterlijk en zijn volwassen ondeugden : het ventje liep hele dagen zat, vervloekte God en al Zijn heiligen en viel de meisjes lastig. Geen enkel gezag had vat op hem, vermits zijn schuldbewuste vader hem niet wilde bestraffen.

Op een dag werden enkele Gentse kruisvaarders, die op mysterieuze wijze uit het Heilig Land waren teruggekeerd, met grote feestelijkheden verwelkomd. Wanneer de plechtige processie, die door alle Gentenaars werd gadeslagen, op de Kraanlei voorbijkwam, sprong Boudewijn weg uit de kopgroep van notabelen, hief zijn kleedje op tot ver boven de navel en begon rustig te wateren. Groot schandaal ! Heilig-schennis ! Gans de processie defileerde voorbij het manneke : de enen sloten preuts de ogen, anderen glimlachten, de meesten proestten het uit.

Wanneer de stoet het Gravensteen was binnengetrokken, werd het weer stil op de Kraanlei, behalve het fris gemurmel van de kleine waterstraal die aanhoudend bleef stromen. Toen men Boudewijn niet vond in het kasteel en hem op straat ging zoeken, trof men hem nog steeds in dezelfde houding aan. Het ventje was versteend !

Een door 't verdriet gebroken Filips van den Elzas bleef niets anders over dan boven het fonteintje een kleine kiosk op te trekken tegen de nadelige weersinvloeden. Tot inkeer gekomen vroeg hij de abt van Sint-Vaast om vergiffenis; als boetedoening werd hij verplicht tot zijn tweede kruistocht, tijdens dewelke hij een vrome dood stierf, overladen met roem en kwetsuren bij het beleg van Acco. Ten teken van deze stichtelijke gebeurtenis plaatsten de bewoners van de Kraanlei het versteende Manneken-Pis tegen de gevel van het huidige nr. 17 (4).

In andere Manneken-Pis-steden van ons land wordt dezelfde legende

verteld over de oorsprong van de beeldjes, evenwel aangepast aan de lokale toestanden. In Brussel is het Godfried, zoon van de graaf van Hove, die tijdens de stoet een dringende behoefte voldeed op de hoek van de Stoofstraat, alwaar door zijn vader uit boete voor die daad de thans nog bestaande fontein zou zijn opgericht (5). Overigens zijn er te Brussel nog twee andere legenden in omloop, één waarin het kindje, pissend vanuit zijn wieg, de soldaten van de hertog van Lotharingen de moed gaf de overwinning te bevechten, en een andere volgens dewelke een ketje de stad redde door op zijn manier een brandende lont te doven (6).

Vermoedelijk is het Gentse verhaal in de loop van de XIXde eeuw gegroeid. De moraliserende toon, de belangstelling voor het lokale verleden en de in de omgeving van het beeldje gelegen en sterk tot de verbeelding sprekende burcht van de graven van Vlaanderen, pleiten voor een ontstaansperiode in de tijd van de burgerlijke romantiek. Beteekenisvol is ook de vermelding van een beschuttend dak boven het hoofd van het manneken, dat van de vorige eeuw tot omstreeks 1950 werkelijk aanwezig was onder vorm van een zinken regenscherm (afb. 1). Nu was dit paraplutje niet het enige merkwaardige attribuut van het Gentse Manneken-Pis. Daar was ook een enorm plaasteren vijgeblad dat hem tot de knieën reikte en zeker niet tot de originele compositie behoorde. Over de oorsprong van deze preutse dek "mantel" doen de meest verscheiden verhalen de ronde. Op een artikel van Fernand De Vynck in "Het Laatste Nieuws" van 22 december 1946 ontving de redactie twee brieven (7) met een mogelijke uitleg :

1) Ingenieur-architect August Desmet legde volgend getuigenis af : "Mijn moederken, die geboren werd in het "Gouden Mandeken", dus dichtbij de Kraanlei, heb ik altijd of toch enkele malen, hooren vertellen dat de menschen die in het M-P-huis woonden, hun dochterken wilden sturen naar de kloosterschool waar ook mijn moederken ging of moest gaan. Dit kon maar toegestaan zoo de ouders dat onzedelijk!!! beeld van hun gevel deden verdwijnen of er de onzedelijkheid deden van verdwijnen. Daaraan is gevolg gegeven. Als wij dat nu nader beschouwen, dan is de datum van dat incident vast te leggen rond de jaren 1865-66. En tot dan toe zou daar een beeldje gestaan hebben in volle ornaat."

2) Een andere lezer, J. Vingerhoedt uit Melle, wist zich uit zijn jeugd-jaren (hij was in het bewuste huis op de Kraanlei geboren) een heel andere geschiedenis te herinneren : "... eene zekere heer La Grange van Deinze, als ik mij goed herinner was hij notaris (8), kwam op zekeren dag vragen, hem het manneke te willen leenen om er een te laten van

Fig. 1. MANNEKEN-PIS MET REGENSCHERM EN VIJGBLAD, vóór 1950. Cliché A.C.L. nr. A 75821.

afgieten voor in zijn hof, en beloofde het in goeden staat te zullen terugzenden en bovendien te doen schilderen. Mijn vader stemde er in toe, maar als den voerman van Deinze eenige tijd nadien het manneke terug bracht was het in 2 gebroken, zoo kon het niet meer terug geplaatst worden. Dan heeft mijn vader er een ander laten maken voor op de oude plaats te zetten, en het oud zoo goed mogelijk aan een doen brengen. Daar hij niet wist wat er mede gedaan, heeft hij het naar zijne zuster Mejuffer Thérèse Van Driessche wonende Houtlei

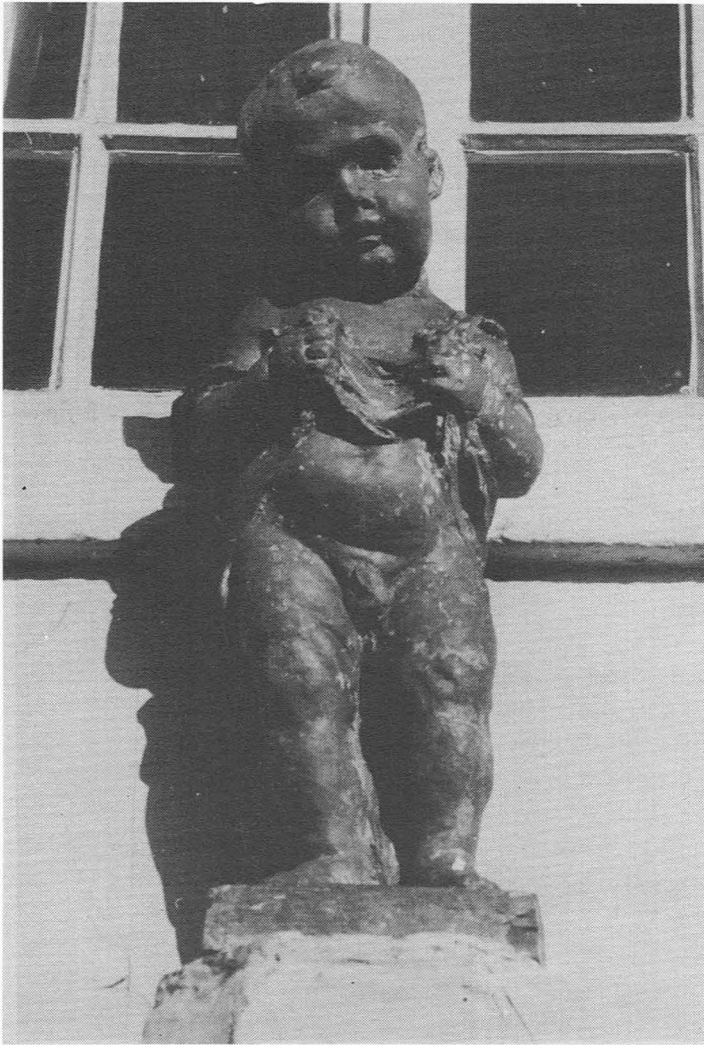

Fig. 2. Manneken-Pis na de restauratie van 1962.

N° 2 gezonden om in haren hof te zetten waar ik het nog vele jaren heb weeten staan, er was geen vijfde blad aan het oude maar mijn vader op verzoek mijner moeder heeft het nieuw met een vijfde blad doen maken, zoo er was geen sprake van schoolkinderen of vijfdeblad in 1865 voor de goede rede dat den toenmalige eigenaar van het huis, den heer L. Pierlé een jongman was en nooit getrouwd is geweest (9) en het eerste kind van mijn vader maar in 73 geboren is”.

3) Tenslotte publiceerde Gontran Van Severen in “La Flandre Libérale” van 13 november 1963 de beslist onwaarschijnlijke en partijdige hypo-

Fig. 3. Manneken-Pis met kostuum op 6 oktober 1963.

these “que ce serait l'échevin Siffer, dont on n'attendait pas pareille mesquinerie, inspiré, paraît-il, par l'ineffable Mademoiselle Boonants, qui aurait donné ordre de masquer la virilité naissante du petit bonhomme...”

In ieder geval verdween het fameuze druiveblad in 1962, toen het beeldje werd opgekuist door toedoen van de heer Victor E. van der Eecken, in 1961 door aankoop huiseigenaar geworden (fig. 2). Het poedelnaakte Manneken-Pis werd plechtig ingehuldigd op de eerste gouddag van de Bond der Oostvlaamse Volkskundigen, zondag de zes-

de oktober 1963. In aanwezigheid van burgemeester E. Claeys, schepen A. Van der Steghen, afvaardigingen van de Manneken-Pis-steden Brussel, Geraardsbergen en Binche, en een talrijke menigte, schonk Richard Vankenhove aan het Manneke zijn eerste kostuum : het pakje van een Gentse schooljongen uit 1900 (fig. 3). Dhr. L. Schalckens, voorzitter van de Vriendenkring van Manneken-Pis van Brussel, schonk toen een afgietsel van de beroemde, de oudste burger van Brussel aan het Gentse Museum voor Volkskunde.

Deze verbroedering had aan het Gentse beeldje een grotere bekendheid kunnen geven, ware het niet korte tijd nadien op de straatstenen beland. Voor een juist begrip van de cultuurhistorische context waarin deze beeldjes zijn ontstaan, past het toch er de aandacht op te vestigen dat er een essentieel verschil bestaat tussen de Mannekes van Brussel en Geraardsbergen enerzijds, die als publieke fonteinen op het openbaar domein functioneren, en dat van Gent anderzijds dat boven de deur van een particulier huis zonder waterstraal de rol van uithangteken vervult en kennis geeft van het bedrijf dat hier destijds werd uitgeoefend (10).

Historiek en iconografie van het Gentse Manneken-Pis

In het begin van de XVIIde eeuw woonde op de Kraanlei, achter het Wijnschroedershuis, een zekere Frans van de Kerchove, "coopman van wijne binnen deser stede" (11). De man kon moeilijk beter gehuisvest zijn om in Gent de gawe van Bacchus te verhandelen. Sinds in 1355 "t'enden van sgravenbrugghe" immers een hijskraan met tredwielen in bedrijf was genomen, werden de zware stukgoederen zoals wijntonnen op die plaats gelost. De Ajuinlei kreeg allengs de naam van Kraanlei en de arbeiders die het tuig bedienden heette men Kraankinders of Wijnschroeders (12). Het verenigingslokaal van de nering was gelegen naast de kraan en zij had een kapel in de Sinte-Veerlekerk. Toen in 1512 de kraan werd vernieuwd, plaatste men op de top van de kraanhals een beeld van Bacchus, gezeten op zijn tonnetje (13). Als uithangteken voor zijn zaak "beneden de Crane" kon van de Kerchove moeilijk hetzelfde motief nemen en zo werd het Gentse Manneken-Pis geboren. In de humanistische en artistieke kringen van die tijd wist men dat Grieken en Romeinen in het gezelschap van de wijngod zeer dikwijls een urinerend kindje hadden geplaatst, als symbool van vruchtbaarheid en energische levensaanvaarding. In het Louvre-museum wordt een marmeren beeld uit de Griekse tijd bewaard, dat als rechtstreeks model voor het Gentse Manneken kan beschouwd worden (14). Hetzelfde museum bewaart een reliëf uit de Romeinse

Fig. 4. Het nieuwe Manneken-Pis van Gent (foto N. Coëme)

periode met voorstelling van een wijnoogsttafereel (15). Zoals bij het eerstgenoemde beeld en zoals ook te Gent, heft het kind hoog zijn hemdje op om zijn behoefte te doen. Een ander Manneken-Pis uit de Oudheid treft men in het British Museum (16). Dergelijke putti, bedrijvig in de wijnoogst of deel uitmakend van een dionysische optocht, versierden in de Romeinse tijd de sarcofagen van kinderen, omdat de wijn onsterfelijkheid verleent.

In de christelijke symboliek van de middeleeuwen kent men de Fontein des Levens. Zij vormt een centraal motief in het Lam Gods van de gebroeders Van Eijck (17). Bij de intrede van Filips de Goede in Gent in 1458 werd ten teken van verzoening het Lam Gods op de Poel in levende figuren vertoond door de rederijkerskamer van Ste-Agnes, ook genoemd de Bomlooze Mandé. In de "Chronycke van Vlaenderen" wordt beschreven de "schoene fonteyne... daer uut dat drye gorgelen liepen met wine... (en daar) stont een inghele houdende eene rolle daer in dat ghescreven stont : *Fons Vitae*". Hetzelfde motief wordt in 1595 door Lucas Horenbout geschilderd voor de kerk van O.L.V. ter Hooie. De hoofse literatuur profaniseerde het gegeven tot "Fontaine de Jouvence"; dergelijke bron van de nieuwe jeugd en van de onsterfelijkheid is voorgesteld op een XVde-eeuwse gravure, toegeschreven aan de Meester met de Banderollen (Museum van Wenen). Belangwekkend is ook een gravure van Alart Du Hameel (British Museum), getiteld "De Liefdestuin" of "Liefdespaar en nar bij een fontein", naar een compositie van Jeroen Bosch. Deze fontein is een zeshoekige vont (zoals bij van Eijck en de Meester met de Banderollen), gevoed door een plassend naakt kind, gezeten op het kapiteel van een getorste kolom die uit het midden van het waterbekken opgaat. De achtergrond wordt gevormd door een druivelaar met grote rijpe trossen. De nar vormt een typisch Boschiaanse veroordeling van de dwaasheid en de aardse zonden. Uit dezelfde tijd dateert een zolderschildering met voorstelling van het Laatste Oordeel in de Sint-Laurenskerk te Alkmaar : we zien er drie waterspuitende kindjes op een getorste kolom (18). Het bekende Manneken-Pis van Brussel stond eertijds ook bovenop een zuil (gravure van Harrewijn, XVIIIde eeuw).

De Brusselse Manneken-Pis-fontein wordt voor het eerst vermeld in een akte van 3 juli 1377, onder de naam van Juliaankes-borre (19). In 1452 spreekt van er van het "Manneken-pist" (20). Even oud is de gelijknamige bron in Geraardsbergen; in 1485 werd dat "metollen manekine vander fonteinen" geroofd door de Henegouwse troepen onder bevel van Jean IV de Ligne tijdens de oorlog van de Gentenaren tegen Maximiliaan van Oostenrijk (21). En sinds de XIIIde eeuw reeds vulden vier beeldjes het stenen waterbekken van een openbare fontein in Lacaune-les-Bains (Tarn). Het is duidelijk dat het Manneken-Pis-motief in onze streken veel ouder is dan de mode van de Italiaanse renaissance-beeldjes, dat het raakpunten vertoont met de christelijke symboliek en wel eens voorkomt in religieuze composities over de heropstanding. Omstreeks het midden van de XVde eeuw maakt de levensfontein onder vorm van een manneke-pis of borstvoedende vrouw furore aan het

Boergondische hof. DESPARS verhaalt in zijn "Chronijcke van Vlaenderen" de intocht van Filips de Goede en Karel van Orléans in Brugge op 11 december 1440 :

"... Ende ten halven van den Burch stont een steenen caesteelkin up eenen pilaer ghefondeert, met een mannekin daer voren, dat alle die dach ende nacht goeden ypcras piste telcx gherieve ende behoefte. (...) ... in de fonteyne ter marct... eenen driebanten steen pijlaer... ooc stont er ten eersten cante van de voorscreven pijlaer een aerdich vraukin, ghevende van zelfs melck uyt beede haerlieder boesems; ten andren cant stont een zotkin, pissende deurgaens goeden rijnschen wijn; ende up die derde cant was een wildemannekin van genter taylgie, uyt wiens codde insghelijcx ooc continuelick rooden wijn sproot, telcx behouwe, bycans die dach ende nacht gheduerende (22)".

Niet minder nauwkeurig is het relaas van Olivier DE LA MARCHE, ceremoniemeester aan het Boergondische hof, van het beroemde banket van de "Voeu du Faisan" in Rijsel (1453), waar hij meedeelt :

"il y avoit un autre entremetz, d'un petit enfant tout nu, sur une roche, qui pissoit eau (de) rose continuellement (23)".

Rozewater, wijn, melk en andere zoete dranken werden echter niet alleen door antropomorfische fonteinen geloosd de "Chronique de Tournai" verhaalt dat op het huwelijksfeest van Filips de Goede in 1430 er een stenen leeuw was opgesteld,

"lequel durant tout le jour pissoit vin vermeil, duquel buvoient ceulx qui vouloient, ou ceulx qui pouvoient en avoir".

Hoever de secularisatie van de levensfontein in de XVIde eeuw gevorderd was, lezen we in ERASMUS' bijtende satire op de scholastische filosofen in zijn *Lof der Zotheid* :

"Quaeso, num caput, nom facies, num pectus, num manus, num auris, quae partes honestae putantur, progenerant deos aut homines ? Non opinor, immo ea pars, adeo stulta adeoque ridicula, ut nec nominari citra risum possit, humani generis est propagatrix. Is est sacer ille fons, unde vitam hauriunt omnia verius quam ille Pythagoricus quaternio". (Zeg nu zelf : Verwekt soms een van de lichaamsdelen, die als fatsoenlijk gelden, zoals hoofd en

mond, borst, hand of oor, de kinderkes van mensen en goden ? Neen, zou ik menen ! Maar uit dat komieke, rare ding, waarover men niet kan spreken zonder in de lach te schieten, komen alle mensen voort. Dat is de heilige bron, waaruit al het leven opwelt, alle wereldverklaringen der filosofen ten spijt).

Merkwaardig is wel dat ERASMUS precies dezelfde termen gebruikt als waarmee "De Bomlooze Mande" de fontein van het Lam Gods omschreef : *Fons Vitae, versus sacer ille fons, unde vitam...*

Het lachwekkende element dat in ERASMUS' satire aan bod komt was een vertrouwd ingrediënt van de Boergondische attrape-beeldjes (24) en vormde het thema van een Manneken-Pis-figuur in de beroemde *Poliphili Hypnerotomachia* (1499) van de Venetiaanse geestelijke Francesco COLONNA : het ventje werd er beschreven als bronbeeld, vastgehouden door twee minfen die zijn hemdje opheffen zodat het ongehinderd zijn ijskoude waterstraal kan spuiten in een heet bad; als Poliphilis het beeldje van dichterbij gaat bekijken trapt hij op een mechanisme waardoor het piemeltje naar omhoog gaat en recht in zijn gezicht pist, tot grote hilariteit van de badende nimfen. In de fries boven het beeld staat het Griekse opschrift "Geloiasstos" (lacht ermee !). Hetzelfde boek bevat ook een voorstelling van het plassend kindje in het gezelschap van Bacchus bij de beschrijving van de vierde triomfstoet. De houtsneden van de originele uitgave van 1499 en van de Franse vertaling uit 1546 hebben een onmeetbare invloed uitgeoefend op de renaissance-iconografie.

Wij zien het manneke-pis ofte "putto pissatore" op de sokkel van het Judithbeeld van Donatello, de tekening "Kinderbacchanale" van Michelangelo, het schilderij "Bacchanale" van Titiaan (Prado), het plafond van de Psyche-zaal in het Palazzo del Tè te Mantua, talrijke schilderijen van Rubens ("Dronken Silenus" in Berlijn, "Bacchus" in de Ermitage en de Uffizi) en bij Jacob Jordaens ("De Koning Drinkt", Ermitage) (25). En dan zijn er nog de talloze fonteynen en tuinbeelden die in de loop van de XVIde en de XVIIde eeuwen in heel Europa werden opgericht.

Het Manneken-Pis van Gent is geen bronbeeld. Onze laaggelegen stad beschikt niet zoals Geraardsbergen en Brussel over natuurlijke bronnen. Het Gentse beeldje is een *uithangteken*, geplaatst tegen de gevel van een handelshuis, ter kennisgeving van het bedrijf dat er werd uitgeoefend. Het ontstond pas in de XVIIde eeuw en stamt rechtstreeks af van een Grieks voorbeeld, thans bewaard in het Louvre. Dit marmeren beeld bevond zich te dien tijde in een Italiaanse verzameling;

Fig. 5. De wijnoogst uit de *Hypnerotomachia Poliphili* (Venetië, 1499).

het werd door Tiziano voorgesteld in zijn "Bacchanale" of "Vreugdedans van de bewoners van Andros" (1519) (fig. 5), besteld door Alfonso I d'Este voor zijn studio in Ferrara en thans in het Prado. Rubens zag het beeld, tekende het na en bracht zo het motief naar de Nederlanden over. In het Prentenkabinet van Kopenhagen berust een kopie van Rubens' tekening, door zijn leerling Willem Panneels, die op het blad in codeschrift noteerde: "allen dese omtrecken sijn heel goet ende dese hebbe ick oock van Rubbens contour gehaelt (26)". De gelijkenis tussen het Gentse terracotta-beeld en Panneels' tekening van het Griekse origineel is treffend. De beeldhouwer die het Gentse Manneken-Pis modelleerde heeft een van die tekeningen beslist voor ogen gehad.

Intussen werd die kunstenaar nog niet geïdentificeerd. Bij de restauratie in 1980 vonden wij op de sokkel van het beeldje, onder talrijke verflagen, het monogram "H L" terug. Misschien was het ook geen Vlaamse boetseerder die het gemaakt heeft en heeft van de Kerchove het beeldje in Italië gekocht...

Later kreeg het Manneke-Pis-huis op de Kraanlei nieuwe bestemmingen. Van dat ogenblik af verloor het figuurtje, dat onscheidbaar verbonden is met het gevolg van de wijngoed Bacchus, zijn vitalistische, dionysische betekenis. Ook bond de Contra-reformatie de strijd aan

met de afwijkende geloofsopvattingen en de libertijnse zeden van de renaissance-periode, zodat niet enkel in Gent, maar ook elders, volkse legenden ontstonden over de oorsprong van de beeldjes. Het burgerlijk puritanisme van de XIXde eeuw deed de rest, zodat men het in de tweede helft van die eeuw in Gent kon meemaken dat het piemeltje van het beeld werd afgeslagen en vervangen door een enorm plaasteren druiveblad dat het kindje tot de knieën reikte. Toch komt het Manneken-Pis nog voor op majolica-tegels tussen 1600 en 1900, maar het betreft meestal volwassenen, soms toch plassende jongens (27) : hier is evenwel geen sprake meer van kinderbacchanales, doch van volkse "pissertjes" en "kakkertjes". Misschien moeten sommige middeleeuwse zitterkes van koorgestoelten ook gewoon tot het scatologische genre gerekend worden, zonder de magische kracht die de levensfontein kenmerkt; wij vermelden het "Manneken-Pis" van het gestoelte der Sint-Maartenskerk te Champeaux (Seine-et-Marne) en de "kakkers" van de oude St.-Niklaaskerk in Amsterdam (28).

Gent heeft in de vorige eeuw nog een tweede Manneken-Pis-huis gehad, met name een herberg aan de Walpoortbrugstraat nr. 2, gehouden door P. Schouppe (29). En in de zeventiende eeuw is er in het Stadhuis, meer bepaald in de Tresorie, op de tweede verdieping van het Schepenhuis van Gedele, een stenen Manneken-Pis-fonteintje geplaatst voor de handwassing van de schepenen en ambtenaren die met de uitbetalingen waren belast. In het bewuste lokaal, thans prozaïsch "Vergaderzaal B" genoemd, is in 1682 een marmeren schoorsteen opgericht door Guillaume Pieters, geflankeerd door "een nisse van orduynsteen" met schelpvormig bekken, dat plaats bood aan "een naeckt kindeken met eenen dolfijn om een fonteijn te maecken van steen", gesneden door Norbertus Sauvage (30). In de XVIIIde eeuw werd het beeld hersteld : "Item betaelt aen L. Van Helderbergh... om het repareren van een kindeken van steen dienende voor een fonteyne staende in de Kamer vander Tresorie met het schilt van tselve... (31)". Gelet op de zinbeeldige intenties van het schouwstuk "Publius Valerius Publicola wijdt de schat aan Saturnus", geschilderd door Jan van Cleef, zal ook het kinderfiguurtje een moraliserende betekenis hebben gehad : vooraleer uit de stadskas te putten, kon men best de handen in onschuld wassen.

Nu we het toch over de schepenen hebben, kan nog volgende anecdote verteld worden. In 1785 liet de toenmalige eigenaar van het huis op de Kraanlei, Joannes de Meulemeester f^s Pieters, de houten gevel door de thans bestaande stenen Lodewijk XVI-klokgevel vervangen. Hij had zijn bouwaanvraag ingediend bij de schepenen van de Keure, doch ver-

mits het Manneken-Pis-huis een leen was van de Oudburg, protesteerde het College van de Oudburg heftig bij de Gentse magistraat, omdat het zich alleen gerechtigd achtte de bouwvergunning te verlenen (32). In principe zou een fusie van gemeenten dus dergelijke procedures sterk moeten vereenvoudigen...

Moge het nieuwe beeld, in duurzaam brons gegoten, een lang leven kennen. En mocht U nooit genoeg krijgen van de bedwelmende schoonheid der Gentse Leiekaaien : misschien dat een blik op het Manneken-Pis U onsterfelijk maken zal.

GEERT VAN DOORNE

NOTEN

- (1) Die restauratie werd uitgevoerd door de Gentse Vereniging voor Stadsarcheologie v.z.w. Het is pas in 1979 dat de vereniging "Den Vlieghenden Hert" werd opgericht, die zich specifiek met de zorg voor de gevelbeelden en -reliefs zou inlaten.
- (2) Louis MAETERLINCK, *Le Manneken pis de Gand*. Lezing gehouden in zitting van woensdag 19 april 1916 van de Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde van Gent. Gepubliceerd in "La Flandre libérale" van 3 april 1920.
- (3) Het is Maeterlinck zelf die deze beroemde figuur in de legende binnenloodste; zijn oom sprak van "een Vlaamse graaf", zonder meer. Maeterlinck getuigt : "C'est lorsque j'ai commencé à apprendre l'histoire que j'ai constaté que cette légende s'appliquait complètement à Philippe d'Alsace qui fit construire le Château des Comtes à Gand".
- (4) De legende werd naverteld door : Fernand DE VYNCK, in "Het Laatste Nieuws" van zondag 19-1-1947; Pierre KLUYSKENS, in "Palmares", 1ste jrg. nr. 3 (jan.-feb. 1960), blz. 4; A. VAN DE WALLE, *Het Manneken-Pis van Gent*, in "Stad Gent. Tweemaandelijks tijdschrift van de Dienst voor Toerisme", nr. 42 (1-11 tot 31-12-1961), blz. 786-787; ANON. in "De Gentenaar" van zat. 15, zond. 16 sept. 1962, en van zat. 5, zond. 6 okt. 1963; F. L. in "De Autotoerist", nov. 1963, blz. 614-615.
- (5) Vincent VAN BOSSUYT, *Manneken-Pis. Historiek en legenden*. Brussel, Drukk. F. Van Buggenhoudt, 1957, blz. 11-12.
- (6) *Ibid.*, blz. 15-17.
- (7) De originele handschriften bevinden zich in het Stadsarchief, Nota's Van Werveke, nr. 105 : Manneken-Pis.
- (8) In de genealogie van de familie Lagrange (zie : "Bijdragen tot de Geschiedenis der Stad Deinze", nr. 11 (1944), blz. 53), komt August Lagrange voor, geboren op 7-5-1820, notaris van beroep, eerst te Berlare, nadien te Deinze, eindelijk te Gent.
- (9) In 1863 staat het huis Kraanlei nr. 11 vermeld als de zaadhandel Lod. Pierlé (Dubbele Wegwijzer van Gent, uitgegeven door Eug. Van der Haeghen).
- (10) Sommige auteurs drukken het nogal naïeve vermoeden uit dat het beeldje destijds op de drempel plaste ! Scherpzinniger zijn degenen die het als een uithangteken herkennen, zoals D. DESTANBERG, *De Gentsche Herbergen*

- en hunne Uithangborden (Gent 1905), blz. 14, en Maurice HEINS, *Gand. Sa vie et ses institutions* (Gent 1916-1920), deel II, blz. 430. Een tekst uit 1751 zegt het zeer duidelijk : "... een leenhuys op d'anjuin leije, daer voor teecken uijtsteeckt het Mannekenpis" (R.A.G., Oudburg 328, Resolutie Bouck, f° 145 v°).
- (11) S.A.G., Nota's Straten, nr. 10 : Kraanlei, en : R.A.G., Oudburg 795 : Dénombrément.
  - (12) *Schrooien* betekent : een ton over een hellend vlak laten glijden door middel van een *schrooitouw*.
  - (13) Zie de nieuwwjaarswens van de Kraankinders van Gent, begin XIXde eeuw (steendruk door G. Jacquain, 16,5 x 11,3 cm).
  - (14) Fig. 5. Zie : Salomon REINACH, *Répertoire de la statuaire grecque et romaine* (Parijs 1906), deel I, blz. 148, nr. 2238.
  - (15) *Ibid.*, blz. 30, nr. 112.
  - (16) *Ibid.*, deel III, blz. 133, nr. 4.
  - (17) Reeds de antieke Dionysos-mysteriën bestonden voor een deel uit een dramatische plechtigheid, die de dood en wederopstanding van de god voorstelde. Er is een zekere analogie met Christus, die als "Lam" Gods de offerdood stierf om nadien te herrijzen, vermits bij de ceremonie der Dionysos-inwijding een bokje werd geslacht.
  - (18) Paul DE KEYSER, *Sporen van waterspuitende fonteinbeeldjes in de Nederlanden en in Italië*, in "Gentse Bijdragen tot de Kunstgeschiedenis", deel (19), blz. 203, fig. 3.
  - (19) Ridder Guy DE SCHOUTHEETE DE TERVARENT, *L'origine des fontaines anthropomorphes*, in "Kon. Acad. van België. Mededelingen van de Klasse der Schone Kunsten", boek XXXVIII (1956), blz. 127.
  - (20) Deze vorm ook te Gent in de Wegwijzer van 1780 en volgende, toen het huis op de Kraanlei een grote afspanning was.
  - (21) VAN BOSSUYT 1957, blz. 20.
  - (22) Deel III, blz. 439.
  - (23) DE KEYSER 19, blz. 202.
  - (24) Louis MAETERLINCK, *Le genre satirique dans la peinture flamande*. 2de uitg. Brussel 1907, blz. 170.
  - (25) Donatello, Michelangelo en de illustrators van de *Hypnerotomachia* inspireerden zich op het Romeinse reliëf waarvan hoger sprake was (noot 15), terwijl Titiaan, Rubens en Willem Panneels het Griekse beeld kopieerden, dat ook voor ons Gentse Manneken-Pis model stond (noot 14).
  - (26) G. FALCK, *En Rubenselevs Tegninger*, in "Kunstmuseets Aarskrift", deel V (19), blz. 65.
  - (27) Jan PLUIS, *Kinderspelen op tegels*. Assen 1978, blz. 198.
  - (28) Louis MAETERLINCK, *Le genre satirique, fantastique et licencieux dans la sculpture flamande et wallonne*. Parijs 1910, blz. 41-42.
  - (29) Dubbele Wegwijzer van 1863, blz. 585. Deze herberg bevond zich aan de oever van de Ketelvest; het huis is gesloopt bij de verbreding van het kanaal.
  - (30) S.A.G., reeks 533 : Stedewerken, nr. 269.
  - (31) S.A.G., Rekeningen van de ontvanger van de werken 1736-'43, f° 168 v°. Lieven van Helderbergh werd geboren op 11 augustus 1686 en in 1734 in het gilde van de steenhouwers opgenomen.
  - (32) S.A.G., reeks 535 : Kraanlei.

BIBLIOGRAFIE

Dr. L. BROUWERS S. J. : DE JEZUIETEN TE GENT. 1585-1773, 1823-heden

Zo pas verscheen het boek *De Jezüieten te Gent*. Binnen het bestek van 255 bladzijden biedt de auteur ons een overzicht van wat de jezüieten in de loop van vier eeuwen te Gent tot stand hebben gebracht. Het eerste deel loopt van 1585 tot 1773. Tegen de achtergrond van de erg onrustige 16e en 17e eeuw wordt nauwkeurig uiteengezet hoe de jezüieten zich te Gent hebben gevestigd en welke rol ze gedurende anderhalve eeuw hebben gespeeld in de opvoeding en in het apostolaat. Het tweede deel brengt ons de geschiedenis vanaf 1833 tot heden. We krijgen ook een uitgebreide geschiedenis van de Residentie O. L. Vrouw van Vlaanderen in de Posteernestraat en van de nederzetting van de jezüieten in de Blaisant Vest. De naam van de auteur staat borg voor de wetenschappelijke behandeling van het onderwerp. Boeiende studie, die zeker in de bibliotheek van belangstellenden in de geschiedenis van Gent niet mag ontbreken. Het werk kost slechts 275 frank en is verkrijgbaar bij de portier van het Sint-Barbara-college.

VRAAG EN ANTWOORD

De weduwe van wijlen Prof. Hans van Werveke zal degenen zeer dankbaar zijn die haar kunnen inlichten nopens volgende kwestie. Waarschijnlijk tot pas na de oorlog waren er in de *Assels* drie hoeven waarvan in de gevel van een ervan een grote steen (boven de ingang) ingemetseld was met erin gebeiteld een in gotische letters geschreven zin die verband hield met een bepaalde gastvrijheid. Graag kreeg zij de tekst van dit opschrift. Gemaakte onkosten van port e.d. neemt ze voor haar rekening. Antwoord te sturen op adres : G. T. St.-Lievensdoorgang 1, 9000 Gent.

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 1678. Goddijn J. I Cy Pl. Main. Post 14 4090 B.S.D.
- 1679. Van den Broecke P. Breedbroekstraat 67 9030 Wondelgem
- 1680. Van de Velde E. Nieuwe Wandeling 5 9000 Gent
- 1681. Rottiers A. Heidestraat 24 9030 Wondelgem
- 1682. De Scheemaecker Kluizenaarstraat 12 9000 Gent
- 1683. Vercauteren D. Henri Liebrechtlaan 60 bus 5 1090 Brussel
- 1684. De Vriesere J. Duivelsteeg 7 9000 Gent
- 1685. Daneels A. En Lafin CH-1295 Tannay (Zwitserland)
- 1686. Mw Van Durme R. Oude Houtlei II App C/37 9000 Gent
- 1687. Fiers G. Glasgowstraat 40 9000 Gent
- 1688. Dr Goetghebuer Th. Land van Waaslaan 32 9110 Sint-Amands-
berg
- 1689. Braeckman R. Martelaarslaan 322 9000 Gent
- 1690. Bauwens Chr. Molenwalstraat 34 9030 Wondelgem
- 1691. De Rudder Ch. Pelikaanstraat 17 9000 Gent
- 1692. Mw Dhooghe L. Wintertuinstraat 33 9000 Gént
- 1693. Haerens Coupure Rechts 524 9000 Gent
- 1694. Soenen E. Wildestraat 1 9050 Evergem
- 1695. De Volder R. Spitaalpoortstraat 86 9000 Gent
- 1696. Van Nieuwerburgh J. Kwaadham 14 9000 Gent
- 1697. Boddaert O. Toekomststraat 15 9110 Sint-Amandsberg
- 1698. Mw Van der Meulen Chr. Destelbergenstraat 87 9110 Sint-
Amandsberg
- 1699. Mw De Meyer L. Land van Waaslaan 43 9110 Sint-Amands-
berg
- 1700. Van Laere Th. Burggravenlaan 67 9000 Gent
- 1701. De Munter M. Driepikkelstraat 14 9910 Mariakerke